

Rakastajattaresta kurtisaaniksi -
Naiseen viittaavien ilmaisujen
käännökset de Beauvoirin teoksessa
Toinen sukupuoli

Petra Nääppä
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Ranska, kääntäminen ja tulkkaus
Joulukuu 2019

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

NÄÄPPÄ, PETRA: Rakastajattaresta kurtisaaniksi – Naiseen viittaavien ilmaisujen käännökset Simone de Beauvoirin teoksessa Toinen sukupuoli

Tutkielma, 45 s., 10 liites.

Ranska, kääntäminen ja tulkkaus

Joulukuu 2019

Sukupuolineutraali kielenkäyttö ja osallistava kielenkäyttö ovat viime aikoina herättäneet laajalti keskustelua myös Suomessa, sillä kieli heijastelee aina yhteiskuntaa ja sen arvoja. Tässä tutkielmassa tarkastelen, kuinka naiseen viittaavat ilmaisut on käännetty feminismin klassikkoteoksen Simone de Beauvoirin *Le Deuxième sexe* (1949) kahdessa suomennoksessa. Ensimmäisen niistä on tehnyt Suni (1980) ja toisen Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski (2011). Aineistokseni valitsin naiseen viittaavia ilmaisuja teoksen viimeisestä osiosta ”La femme indépendante” (”Itsenäinen nainen”) ja analysoin niiden käännösstrategiat Leppihalmeen (2007) luokittelun mukaan.

Käännösten ja niissä käytettyjen strategioiden vertailulla pyrin saamaan selville, mitä muutoksia naiseen viittaavissa ilmaisuissa esiintyy ja miten niiden käännökset eroavat toisistaan tyyliltään. Käännösten välillä on muutama vuosikymmen, joten myös kieli on muuttunut sukupuolineutraalimmaksi ja toisaalta taas sukupuolet tasa-arvoisemmin huomioivaksi. Näiden lähtökohtien oletin myös näkyvän jälkimmäisessä käännöksessä.

Leppihalme (2007: 368) tiivistää paikallisstrategiat neljään pääluokkaan: poisto, lisäys, säilyttäminen ja muuttaminen, mutta strategioita voi käyttää myös päällekkäin. Molemmissa käännöksissä yleisimmät käännösstrategiat olivat säilyttäminen, lauseopillinen muutos ja kotouttaminen. Säilyttämisen yleisyys kertoo siitä, että molempien käännösten kääntäjät ovat pyrkineet kääntämään teoksen virketasolla tarkasti, vaikka globaalina strategiana Suni käyttikin paljon poistoa. Lauseopillisen muutoksen ja kotouttamisen yleisyyttä esiintyy paljon suomen ja ranskan kielellisten erojen vuoksi.

Strategioiden käytössä esiintyi eroja käännösten välillä. Tekstin sävyyn vaikuttavia etuliitteitä ja päätteitä esiintyi molemmissa käännöksissä, mutta eri tavoin. Esimerkiksi Sunin käännöksessä esiintyi *tyttö*-sanaa, jota ei Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä esiintynyt lainkaan. Toisaalta uudemmassakin käännöksessä käytettiin joitakin vanhahtavia ja negatiivisen konnotaation sisältäviä ilmaisuja tuomaan selkeyttä samassa yhteydessä oleviin maskuliiniin viittaaviin ilmaisiin tai erottamaan feminiinin geneerisestä maskuliinisuudesta.

Asiasanat: feminismi, uudelleenkääntäminen, käännösstrategiat, feministikäntäminen

1. Johdanto	1
2. Feminismistä feministikäntämiseen ja uudelleenkäntämiseen	4
2.1 Feminismi ja jälkikoloniaalinen feminismi	4
2.2 Feministikäntäminen ja vallankäyttö	7
2.3 Uudelleenkäntäminen	8
3. De Beauvoir ja <i>Toinen sukupuoli</i>	10
3.1 De Beauvoirin julkisuuskuva ja tunnettuus	10
3.2 Le Deuxième sexe – Toinen sukupuoli	12
3.3 Sunin suomennos	14
3.4 Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennos	15
3.5 Suomennosten vastaanotto	16
3.5.1 Sunin suomennos	16
3.5.2 Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennos	19
3.6 Vertailukohteena englanninnoksen vastaanotto	20
4. Aineisto ja metodi	24
4.1 Käännösstrategiat Leppihalmeen luokittelussa	24
5. Käytetyt käännösstrategiat suomennoksissa	26
5.1 Sunin käyttämät käännösstrategiat aineistossa	28
5.2 Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käyttämät käännösstrategiat	29
5.3 Käännösten vertailu strategioittain	30
5.4 Poisto	30
5.5 Säilyttäminen	32
5.5.1 Vierassanat ja käännöslainat	32
5.5.2 Vieraannuttaminen	35
5.6 Muutokset	35
5.6.1 Lauseopilliset muutokset	35

5.6.2 Ylä- ja alakäsitteet	37
5.6.3 Kielikuvien ja idiomien kääntäminen	39
5.6.4 Kotouttaminen	40
5.6.5 Alluusioiden kääntäminen	41
5.7 Lisäykset	42
5.7.1 Selittäminen	42
6. Loppupäätelmät	44
Lähteet	46
LIITE: Résumé en français	

1. Johdanto

Tässä tutkielmassa tutkin feminismin ja kääntämisen suhdetta vertaamalla Simone de Beauvoirin feminismin klassikkoteosta *Le Deuxième sexe* Annikki Sunin lyhennettyyn suomennokseen sekä Iina Koskisen, Hanna Lukkarin ja Erika Ruonakosken lyhentämättömään suomennokseen. Koska *Toinen sukupuoli* koostuu kahdesta osasta ja molemmat ovat varsin laajoja ja käsittelevät naiseutta monesta eri näkökulmasta, rajasin aineistoni koskemaan toisen osion lukua ”La femme indépendante” (”Itsenäinen nainen”). Vertaan keskenään suomennoksista löytyviä naiseen viittaavia ilmauksia ja niissä käytettyjä käännösstrategioita. Naiseen viittaavat ilmaisut valitsin siksi, että osallistava ja sukupuolineutraali kielenkäyttö ovat herättäneet paljon keskustelua viime aikoina (Piehl, 2018). Oletan, että uudemmassa käännöksessä on kiinnitetty erityistä huomiota sukupuoleen viittaavissa ilmaisuissa, sillä käännösten ilmestymisajankohdan välillä on useampi vuosikymmen. Kieli on muuttunut melko paljon ja sitä on pyritty muuttamaan sukupuolineutraalimmaksi (ks. luvut 2.1 ja 2.2).

Valitsin kyseisen teoksen siksi, että feminismin klassikkoteoksena ja naiseutta käsittelevänä teoksena oletan sen sisältävän tavallista enemmän naiseen viittaavia ilmauksia. Oletan myös, että Suni on suomennoksessaan pyrkinyt käyttämään sukupuolten tasa-arvoa edesauttavia ilmauksia, vaikka käännös onkin ajalta, jolloin feministikääntäminen ei vielä ollut pinnalla. Myös se, että teoksesta on tehty kaksi käännöstä, kertoo siitä, että asiaa on luultavasti pohdittu vielä enemmän myöhemmässä käännöksessä. Ruonakoski (2017: 2) toteaa artikkelissaan, että Suni käänsi de Beauvoirin teoksen feministisen liikkeen innoittamana, eikä käännöksen päätarkoitus ollut olla filosofisesti täsmällinen. Uudemman käännöksen kääntäjät, Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski, ovat kaikki feministejä ja filosofeja (Ruonakoski, 2019), joten luultavasti käännöksessä on kiinnitetty aiempaa enemmän huomiota termeihin ja tarkkuuteen. Lyhentämättömän käännöksen tekemiseen vaikutti sekin, että de Beauvoir -tutkimus on mennyt paljon eteenpäin ensimmäisen käännöksen jälkeen ja että lyhentämättömiä käännöksiä tehtiin jo muilla kielillä (Ruonakoski, 2017: 2–3).

Analysoin aineistoa käyttämällä Leppihalmeen (2007) käännösstrategioiden luokittelua. Keskityn tutkielmassani erityisesti kirjailijan ja suomentajien kyseisessä teoksen osiossa käyttämiin naiseen viittaaviin ilmauksiin, sillä ranskassa feminiini- ja maskuliinimuotojen käytöstä selviää, onko kyse mies- vai naissukupuolen edustajasta.

Suomen kielen ilmauksista ei välttämättä käy ilmi henkilön sukupuoli samalla tavalla kuin ranskassa. Tästä hyvänä esimerkkinä suomen kielen suvuton *hän*-pronomini. Toisaalta väistymässä olevat etu- ja loppuliitteet (esimerkiksi *nais-* ja *-tar*) tekevät ilmauksista sukupuolittuneita. Toisaalta ne myös muuttavat sävyä ja luovat ainakin joissakin tapauksissa negatiivisen konnotaation. Yleensä ei ole tarpeen tietää kumman sukupuolen edustaja jonkin ammatinharjoittaja on, ja juuri tästä syystä sukupuolen ilmaiseva liite voi jopa tuoda vähättelevän sävyn ilmaukselle (poliisi vrt. *naispoliisi*, opettaja vrt. *opettajatar*). Vastaava tapaus on myös *tyttö*-sanon käyttö, jolla on väheksyvä sävy muutoin kuin lapsiin viitattaessa. Myös Euroopan unionin neuvoston osallistavaa viestintää koskevasta julkaisusta (2018: 7–8) käy ilmi, että usein sukupuolen ilmaiseva etu- tai loppuliite on turha. Lisäksi julkaisussa todetaan, että *-tar*-loppuliitteellä on vanhahtava sävy. Julkaisu suosittelee siis käyttämään sukupuolineutraaleja ilmauksia, jotka eivät sulje ketään ulkopuolelle.

Koen kääntämisen feministisen tarkastelun tärkeäksi, sillä sekä suomi että ranska kielinä aiheuttavat ongelmia naissukupuolen ilmaisemiselle. Ranskassa feminiini- ja maskuliinisuku erottavat sukupuolen ja esimerkiksi ammattinimikkeet ovat suomeksikin ongelmallisia, kuten edelläkin huomattiin. Usein ilmaukset luovat konnotaation, eikä ennakko-oletus naispuolista ammatinharjoittajaa kohtaan ole tällöin neutraali. Feministinen kääntäminen on tärkeää myös siksi, että kieli ilmaisee puhujan suhtautumisen puheenaiheeseen ja ilmaisu voi siten joko edistää tai heikentää tasa-arvoa. Aihe on viime aikoina ollut runsaasti esillä, mutta sen tärkeyttä voisi vielä korostaa tasa-arvon lisäämiseksi, sillä kielestä heijastuvat yhteiskunnan arvot.

Työni tarkoituksena on selvittää, millaisiin ratkaisuihin kääntäjä päätyy käännösongelmien (Toury, 2011) kohdalla, jos kohdekielessä ei täysin vastaavaa ilmausta ole. Valitsin aineistokseni sukupuolittuneet ilmaisut, sillä pidän sukupuolen kääntämistä suomeen käännösongelmana. Käännösongelmalla Toury (2011) tarkoittaa esimerkiksi tekstin käännettävyyttä sekä ongelmia, joita tiettyyn kohdekulttuuriin kääntämisestä ilmenee. Tietyissä kielissä kääntäjä voi muuttaa ilmaisun esimerkiksi sukupuolineutraaliin muotoon, kotouttaa eli ilmaista asian kohdekulttuuriin sopivammalla tavalla, vieraannuttaa, tiivistää tai jopa poistaa ilmaisun.

Kiinnostavaa on nähdä, mikä paikallinen käännösstrategia on käytetyin ongelmanratkaisussa. Sunin suomennos on lyhentäen suomennettu, eli siitä on poistettu kokonaisia

lukuja (Koskinen, Lukkari & Ruonakoski, 2009: 29). Oletan kuitenkin, että Annikki Suni ei käyttänyt poistoa kääntäessään naiseen viittaavia ilmaisuja, vaan pikemminkin pyrki tuomaan esille naissukupuolen käännöksessään. Sunin käännöksen julkaisuajan-kohtana (1980) sukupuolineutraali kielenkäyttö ei ollut vielä saavuttanut suosiotaan Suomessa, joten syrjiviin ilmauksiin ei otettu vielä silloin kantaa samalla tavalla kuin nykyään. Oletankin siis, että Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat suomennoksessaan muokanneet kieltä nykyaikaisemmaksi ja sävyltään neutraalimmaksi.

De Beauvoirin tutkijoista Solberg (2017) on tutkinut muun muassa sitä, miten de Beauvoirista muodostunut kuva on kehittynyt Norjassa käännösten kautta. Kanadassa feministinen liikehdintä on ollut vahvaa niin kirjailijoiden kuin kääntäjienkin saralla, sillä teoksia on muun muassa käännetty uudelleen feministisellä otteella (Simon 1996, viii). Taivalkoski-Shilov on tutkinut Foucault'n suomennoksen uutta painosta (2015). Feministisestä kääntämisestä ja naisen näkyvyydestä käännöksissä on tutkittu pro graduissa, esimerkiksi Koivunen (2006), Tapio (2006) ja Heikkala (2016). Koivunen tutki sitä, miten englanninkielinen Joan Didionin novelli *Goodbye to All That* on suomennettu feministisellä otteella. Tapio puolestaan tutki sitä, miten englanninkielisen Monica Alin romaanin *Brick Lane* suomennoksessa ja saksannoksessa on ratkaistu sukupuoleen liittyvät käännösongelmat. Heikkala taas tutki pohtivalla otteella feminististä kääntämistä kaunokirjallisissa teoksissa, jotka olivat D. H. Lawrencen *Lady Chatterley's Lover* (1928, suom. *Lady Chatterleyn rakastaja*, Jorma Partanen 1961, Marja Alopaeus 1989) ja Virginia Woolfin *Orlando. A Biography* (1928, suom. Orlando, Kirsti Simonsuuri 1984).

Seuraavassa luvussa käsittelen feminismien vaihteita, feministikäntämistä ja uudelleenkäntämistä. Kolmannessa luvussa esittelen de Beauvoirin julkisuuskuvaa ja kerron *Toisen sukupuolen* pääteesit. Teoksen kuvauksen jälkeen kerron tarkemmin suomennoksista, niiden saamasta vastaanotosta ja kerron myös englanninnoksen saamasta kritiikistä. Neljännessä luvussa puolestaan esittelen aineistoni sekä käyttämäni metodin, eli Leppihalmeen (2007) luokittelemat käännösstrategiat. Viidennessä luvussa kerron aluksi sekä Sunin (1981) että Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken (2011) käyttämistä käännösstrategioista ja niiden esiintymistä. Tämän jälkeen esittelen käännösstrategiat ja vertailen käännöksiä strategioittain tuomalla esimerkkejä. Viimeisessä luvussa pohdin tutkielmani lopputuloksia.

2. Feminismistä feministikäntämiseen ja uudelleenkäntämiseen

Tässä osiossa käsittelen teoreettista taustaa tutkielmalleni ja esittelen aiheeni kannalta olennaisimpia käsitteitä. Ensiksi käyn läpi feminismiä ja sen vaiheita ja toisessa alaluvussa siirryn käsittelemään feministikäntämistä ja vallankäyttöä. Kolmannessa alaluvussa puolestaan esittelen uudelleenkäntämistä.

2.1 Feminismi ja jälkikoloniaalinen feminismi

Feminismin katsotaan jakautuvan kolmeen eri aaltoon, joista ensimmäisen innoittajana pidetään vuonna 1792 ilmestynyttä Mary Wollstonecraftin kirjoitusta *A Vindication of the Rights of Women*. Ensimmäisen aallon katsottiin edustavan liberaalifeminismiiä, jonka tavoitteena on tasa-arvo. (von Bonsdorff & Seppä, 2002: 13). Ensimmäisessä aallossa keskeisintä oli se, ettei sukupuolta nähty enää pelkästään ruumiillisena ominaisuutena tai kehoon sidottuna, vaan se käsitetään pikemminkin henkisenä ominaisuutena ja identiteettikysymyksenä. Sukupuolten edustajat nähtiin siis ajattelevina olentoina, joita ei verrata ruumiillisten ominaisuuksiensa perusteella. Ensimmäisen aallon feministit puolestaan selittivät yhteiskunnallisilla ja kulttuurisilla tekijöillä sitä, miksi naiset eivät aina näyttäydy järkiperaisina ja tasa-arvoisina miehiin nähden. Naisiin kohdistuu paljon ennakko-odotuksia ja feminiinisiä malleja, joita naisten tulee täyttää. (Colebrook, 2004: 117).

Ajateltiin, että samanlaiset oikeudet sukupuolten välillä saisivat naiset ajattelemaan. Koulutuksen ja muiden oikeuksien oli määrä johtaa siihen, ettei sukupuolella enää olisi merkitystä ajattelussa tai päätöksenteossa. Tämä ei kuitenkaan sulkisi pois mahdollisuutta osallistua yhteiskunnan asioihin sellaisilta naisilta, jotka haluaisivat elää kuten naiset olivat aiempien odotusten ja mallien mukaan eläneet. (Colebrook, 2004, 119).

Feminismin toisen aallon perustana on sukupuolijärjestelmä ja naiseuden ja naisellisuuden analyysi. Toiseen aaltoon luetaan yleensä marxilainen feminismi, kulttuurifeminismi sekä radikaalifeminismi. Marxilaisessa feminismissä ydinajatuksena on feminismin ja luokkajaon yhteys sekä valtapolitiikka suhteessa tietoon ja taiteen tuotantoon. Kulttuuri- ja radikaalifeminismin taustalla on kaksijakoinen sukupuolijärjestelmä, sen aiheuttama epätasa-arvo sekä toisaalta naisellisuuteen liitettäviä erityisarvoja verrattaessa patriarkalisuuteen. Muun muassa Luce Irigaray ja Hélène Cixous

painottavat teorioissaan naisellisen kielen voimaa valtarakenteita ja hierarkioita vastaan. Toiseen aaltoon sekä kolmannen aallon alkuun ovat vaikuttaneet paljolti myös psykoanalytikit, kuten Sigmund Freud ja Jacques Lacan. Erityisesti psykoanalytiikka on vaikuttanut Luce Irigarayn, Hélène Cixous'n sekä Julia Kristevan tutkimukseen. Kristeva on tutkinut naiseutta kulttuurisista ja psykologisista näkökulmista eri ajanjaksoina. Esimerkiksi katseen (*gaze*) teoria on saanut alkunsa sekä strukturalismin, että psykoanalyysin vaikutuksesta. Katseen teoriassa tarkastellaan sitä, miten esimerkiksi kuvataiteessa ja elokuvassa katsoja profiloidaan sukupuolisesti ja ideologisesti. (von Bonsdorff & Seppä, 2002: 13–14).

Kolmannessa aallossa eli postfeministisissä teorioissa käsitellään monia samoja aihealueita kuin edellisissäkin feministisissä aalloissa, esimerkiksi ideologiaa, valtaa sekä tasa-arvokysymystä. Kolmas aalto eroaa aiemmista siten, että sen keskiössä ovat tietovaltasuhteiden tuottama sosiaalinen sukupuoli (*gender*), seksuaalinen identiteetti sekä erilaisten feminismien tarkastelu. Taustalla kolmannen aallon feminismissä on konstruktionistinen ajattelu ja siinä kiinnitetään huomiota muun muassa seksuaalisuuden ja sukupuolen määrittelyyn ja esittämiseen. Tärkeimmät teesit perustuvat Michel Foucault'n analyyseihin valtasuhteista, jotka vaikuttavat subjektiuteen sekä seksuaalisuuteen. Foucault'n mukaan valtaa on kaikkialla ja se on tuottavaa ja vaikuttaa yksilöihin esimerkiksi normien ja stereotyypioiden kautta. Esimerkiksi erilaiset mallit ja käytännöt vaikuttavat sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiimme, eikä niinkään synnynnäinen sukupuoli. (von Bonsdorff & Seppä, 2002: 14–15).

Postkoloniaalissa feminismissä on kyse siitä, miten erilaisista etnisistä taustoista tulleet naiset otetaan huomioon. Feminismi on pitkään koettu valkoisten, länsimaalaisten naisten feminisminä. On pidetty itsestään selvänä, että kaikilla naisilla on samat tavoitteet elämässään muun muassa perheen perustamisen ja äitiyden suhteen. Näin ei kuitenkaan ole, eikä tästä syystä voida puhua kaikkien naisten puolesta ymmärtämättä heidän identiteettiään ja kulttuuriaan. (Vuorela, 1999: 17).

Postkoloniaali feminismi sai alkunsa Yhdysvalloista, kun värilliset naiset eivät kokeneet tulewansa kuulluiksi feminismeissä, joissa valkoiset, keskiluokkaiset naiset olivat vallalla. Tähän feminismiin suuntaukseen kuuluu myös pohdinta siitä, mitä tarkoitetaan 'kolmannen maailman naisilla', länsimaalaisten käyttämällä käsitteellä. Kolman-

nen maailman naisista puhuttaessa on usein pidetty eri etnisistä taustoista tulevia naisia yhtenä homogeenisena ryhmänä ilman, että olisi otettu esimerkiksi kulttuurieroja huomioon. Puhetapa, joka yhtenäistää eri etniset ryhmät ja heidän ongelmansa samaksi, asettaa valta-asemaan kyseistä diskurssia käyttävät ja uhrin asemaan puolestaan joutuvat ne naiset, joihin tällä käsitteellä viitataan. (ibid.: 17–18).

Koska ilmaus ‘kehitysmaiden tai kolmansien maiden naiset’ on hyvin ongelmallinen sen muodostaman valta-asettelun vuoksi, onkin kansainvälisessä keskustelussa tullut käyttöön termi *gender*, joka viittaa yleisesti sukupuoleen. Sillä ei ole samanlaista negatiivista konnotaatiota ja siihen sisältyy naisten näkökulmasta myös tasa-arvo ja muutos tasa-arvoisempaan suuntaan. (ibid.: 24.) Kuitenkin käsitteestä *gender* voi väärinkäytettynä tulla mitään sanomaton, eli se saattaa jäädä vaille merkitystä, jos sitä käytetään vain kiertomuotona naisista puhuttaessa (ibid.: 26).

Engelberg (2016) tutkii väitöskirjassaan suomen kielessä paljon käytettäviä maskuliiniseen sukupuoleen viittaavia ilmauksia ja sanontoja, esim. ‘puhemies’, ‘jokamiehen oikeudet’. Maskuliinisuus on ilmaisuissa pikemminkin normi kuin poikkeus. Kuten Engelberg toteaa, miessukupuoli edustaa monien mielissä ihmisyyttä. Tämän huomaa myös **piilomaskuliinisuudesta**, eli siitä, että sukupuolineutraali käsite (esim. johtaja) ymmärretään maskuliinisen sukupuolen edustajana. Mielleyhtymä johtune siitä, että maskuliininen sukupuoli on enemmistön asemassa kyseisessä tehtävässä. Toisaalta aina konnotaatio ei johdu edes maskuliinienemmistöstä (idem). Tästä esimerkkinä *naisopettaja* sekä nykyisin jo vanhahtavan sävyn saanut *opettajatar*. Toisinaan femiiniisyyttä korostetaan puhuttaessa naispuolisista edustajista, kun taas maskuliinisuus on oletus, eikä siihen siten tarvitse viitata suomen kielessä millään tavalla, toisin kuin ranskassa (esim. artikkelien käyttö). Tässä tutkielmassani kiinnitänkin huomiota naiseuteen viittaaviin ilmaisiin, joita muodostetaan esimerkiksi etuliitteillä.

On mielenkiintoista nähdä, onko Suni käyttänyt suomessakin joskus käytettävää femiiniipäätettä *-tar*, jolla on vanhahtava sävy, mutta jota vielä käytetään joissakin vakiintuneissa ilmauksissa (esimerkiksi *kuningatar*). Käännöksen tekoaikaan päätte on luultavasti ollut suuremmassa käytössä esimerkiksi ammattinimikkeissä kuin nykyään.

2.2 Feministikääntäminen ja vallankäyttö

Vaikka toinen feministinen aalto alkoi jo 1960– ja 1970-lukujen aikana yhteiskunnallisena ilmiönä, käännoistieteeseen feminismi tuli kuitenkin 1980-luvun aikana (von Flotow, 2010). Feministikääntämisen perusajatus von Flotowin (1991: 70) mukaan on kääntää teksti naisnäkökulmasta. Von Flotow toteaa, ettei pohjimmainen tarkoitus ole tehdä parempaa tai uskollisempaa käännoä suhteessa tavanomaiseen kääntämiseen, vaan kuvata naisten kokemuksia, esimerkiksi heidän kehoihinsa liittyen. (idem). Huolimatta siitä, ettei feministikääntämisen tarkoitus olekaan ainoastaan herättää huomiota, on tietynlainen huomionherättäminen tarpeen naisten näkyvyydelle myös teksteissä. Näkyvyys on tärkeää etenkin yhteiskunnallisista syistä, sillä kieli ilmaisee ajatuksia ja asenteita. Usein käännoksiä pidetään heikompina ja näkymättömämpinä kuin lähdeteoksia, ja puhutaankin muun muassa 'käännoksen uskollisuudesta lähdeteokseen' (Simon, 1996). Käännoksiin viittaavat käsitteet ovat usein feminiiniseen sukupuoleen liitettäviä, negatiivisia ominaisuuksia, kun taas lähdeteokseen ja kirjailijaan liitetään vahvempia, maskuliinisia ilmaisuja. Käännoä jää usein lähdeteoksensa varjoon, eikä kääntäjä tule tällöin nähdyksi. Feministikääntäminen pyrkii muuttamaan kääntämisestä käytettäviä termejä sekä tuomaan näkyvyyttä naissukupuolelle sekä sukupuolivähemmistöille käännoksissa. Tämä mahdollistaa myös kääntäjän näkyvyyden suhteessa lähdetekstiin ja kirjailijaan (idem.). Feministikääntämisen voi sanoa kääntäneen auktoriteettien valtasuhteet toisin päin, sillä tekstin muuntaminen feminististä ideologiaa käyttäen on eräänlaista vallankäyttöä. Siinä missä kääntämisestä on käytetty jopa seksistisiä ja naista halventavia ilmaisuja ja siten käytetty valtaa, käytetään feministikääntämisessä valtaa maskuliinisen sukupuolen ylivallan poistamiseen ja naisuuden esille tuomiseen (Munday, 2009: 192, 216). Feministikääntämisen tapauksessa kääntäjä muokkaa lähdetekstiä ja toisinaan jopa kirjailijan tarkoituksia tekstissä melko mullistavalla tavalla. Kyseessä on hieman samantapainen ilmiö kuin esimerkiksi kotouttava kääntäminen johonkin tiettyyn kulttuuriin, vaikkapa vähemmistökulttuuriin (Simon, 1996: 16).

Feministikääntäminen voi kohdistua esimerkiksi sellaisiin teksteihin, jotka on kirjoitettu pelkästään maskuliinimuotoa käyttäen. Toisin sanoen tekstin kohderyhmänä pidetään ainoastaan miehiä tai sitten naiset on suljettu täysin tekstin ulkopuolelle (Simon, 1996: 31). Tästä esimerkkinä ranskan geneerinen maskuliinisuus, eli jos ryh-

mässä on yksikin mies, käytetään monikon kolmannen persoonan maskuliinipronominia *ils*, vaikka enemmistö olisikin naisia ja siksi olisi luontevampaa käyttää feminiinipronominia *elles*.

Strategioita näkyvyyden lisäämiseksi ovat esimerkiksi alaviitteiden ja esipuheiden lisääminen, yleismaskuliinisten ilmausten muuttaminen sukupuoli huomioon ottaviksi (ibid.: 14). Pelkästään ilmaisujen lisäksi voidaan käyttää myös muuten osallistavaa ja neutraalia kielenkäyttöä eli **sukupuolineutraalia kielenkäyttöä** (Euroopan unionin neuvosto, 2018), joka ottaa huomioon eri sukupuolet. Etenkin ranskassa sukupuoli-neutraali kielenkäyttö (ransk. *écriture inclusive*) näkyy esimerkiksi feminiini- ja maskuliinipäätteiden käytössä samassa sanassa (professeur-e-s). Samaa periaatetta noudetaan myös adjektiivien sekä perfektin partisipiipien taivutuksessa.

Feministikääntäminen rikkoo tietyllä tavalla kääntämisen normia, eli uskollisuutta lähdetekstille, sillä tätä käännösmenetelmää käyttämällä kääntäjä ottaa enemmän vapauksia suhteessa lähdetekstiin. Toisaalta feministisistä käännösteoriasta tulee ilmoittaa lukijalle esimerkiksi esipuheessa, jotta lukija olisi tietoinen käännöksessä tehdyistä muutoksista.

2.3 Uudelleenkääntäminen

Koskinen ja Paloposki (2015: 9) määrittelevät uudelleenkäännöksen samalla kielellä tehtäväksi toiseksi käännösversioksi, jolloin eri versioiden julkaisuajankohtien välillä ehtii kulua jonkin verran aikaa. Uudelleenkääntämistä tehdään myös ideologisista syistä, esimerkiksi jonkin poliittisen ideologian ollessa vallalla tai sen romahtaessa (Koskinen & Paloposki, 2015: 9), mutta toisaalta kyse voi olla muunkinlaisesta ideologiasta, kuten feminismin vaikutuksesta kääntämiseen.

Käsittelen tässä luvussa uudelleenkääntämistä, sillä tutkielmassani vertaan ranskan-kieliseen alkuperäisteokseen kahta suomennosta, joista jälkimmäinen on uudelleenkäännös. En kuitenkaan ole työssäni kiinnostunut selvittämään *uudelleenkääntämisen hypoteesia*, eli sitä, onko jälkimmäinen käännös uskollisempi lähdetekstille kuin ensimmäinen käännös (Koskinen & Paloposki, 2015: 8). En myöskään oleta, että uusi käännös olisi vain päivitetty versio aiemmasta. Kuten uuden käännöksen suomentajat Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski toteavat (2009: 29), uusi käännös on lyhentämätön,

siinä missä Sunin käännöksessä on paljon poistoja. Uudessa käännöksessä on ensimmäistä enemmän kiinnitetty huomiota filosofisiin termeihin, sillä kääntäjät ovat kaikki filosofeja (Koskinen, Lukkari & Ruonakoski, 2009: 25). Lisäksi uudemmassa käännöksessä on käytetty myös muiden alojen asiantuntijoita, esimerkiksi biologian ja psykoanalyysin asiantuntijoita on konsultoitu suomennoksiin (idem.: 35). Uusi käännös mahdollistaa siis de Beauvoirin teoksen lukemisen kokonaisuudessaan suomeksi ja myös varmistaa teoksen tieteellisten osioiden oikeellisuuden. Suni taas on tunnettu kaunokirjallisuuden suomentaja, joten hän on luultavasti keskittynyt de Beauvoirin ilmaisun luovaan suomentamiseen. Koskinen ja Paloposki (2015: 11) toteavat, että on tärkeää selvittää käännösten kontekstia ja tietoa kääntäjistä, jotta voi vertailla käännöksiä keskenään. Tästä syystä esittelenkin sekä de Beauvoirin että suomentajien taustoja ja perehdyn käännösten julkaisuajankohtiin kirjallisuusarvosteluja selvittämällä.

Oletan, että uudemmassa käännöksessä on entistä enemmän kiinnitetty huomiota naiseen liittyviin ilmaisuihin ja sukupuolen esille tuomiseen, sillä tasa-arvon ja feminismin arvostus on lisääntynyt ja aiheesta keskustellaan paljon, mistä hyvänä esimerkkinä Me Too -kampanja. Uudelleenkääntämisessä **presentismi** tarkoittaa yhtäältä oman aikamme käännösten suurempaa arvostusta ja sitä, että ajattelemme niiden onnistuneen aiempia paremmin. Presentismi tarkoittaa tämän lisäksi sitä, että uudelleenkäännöksessä päivitetään aiempi käännös tähän aikaan nykyiset arvot huomioiden. Presentismi ilmenee käännöksissä esimerkiksi syrjivien tai rasististen ilmaisujen tai nimien poistona tai muuntamisena. (Koskinen & Paloposki, 2015: 220). Joka tapauksessa feministikäntämisessä on taustalla feminismi eli ideologia, joten ajatus sen taustalla on oletettavasti vielä vahvempi kuin presentismissä, jossa taustalla ei ole varsinaista ideologiaa vaan yleiset arvot. Ideana ei ole pelkästään häivyttää, vaan tuoda esiin sukupuolet. Vaikka molemmille yhteistä on arvojen esille tuominen ja varmasti monessa tapauksessa myös syrjimisen poistaminen, niin voisi sanoa, ettei feministikäntäminen ainoastaan heijasta tämän ajan arvoja, vaan pyrkii aktiivisesti muutokseen.

Toisaalta Koskinen ja Paloposki (2015: 222–223) pohtivat, että onko esimerkiksi rasistisen ilmaisun välttämässä kyse jostakin kääntämisen normista vai yleisesti suvaitsevaisuudesta ja korrektista kielenkäytöstä. Jos kyse on yleisesti siitä, ettei sanaa kuulu käännöksessä käyttää, on kyse diskursiivisesta käytännöstä. Normina voi olla

itsessään jonkin tietyn sanan välttäminen, mutta siinä tapauksessa normin pitäisi koskea teosta kokonaisuudessaan. Koskisen ja Paloposken esimerkkinä olleessa Agatha Christien suomennoksessa *Eikä yksikään pelastunut* on nimittäin muutettu vain otsikko, mutta itse teoksessa esiintynyttä rasistista ilmaisua ei olla poistettu. Taustalla saattaa olla muutakin: voi olla, että joissakin tapauksissa kustantaja pelkää mahdollisia sanktioita tai kyse on sopimuksesta, mutta kyse voi olla myös palautteesta. (Koskinen & Paloposki, 2015: 222–224).

3. De Beauvoir ja *Toinen sukupuoli*

3.1 De Beauvoirin julkisuuskuva ja tunnettuus

Tässä osiossa kerron hieman filosofi ja feministi Simone de Beauvoirin taustasta, sillä hän on kirjoittanut teoksen *Le Deuxième sexe*, jota käytän tutkielmani aineistossa lähdeveksena. Pääasiallisena lähteenä hänen taustaansa kuvatessani käytän hänestä kertovaa elämäkertaa, jonka on kirjoittanut Tidd (2009). Pohdin myös hänen tunnettuuttaan, sekä sitä, mitkä tekijät hänen perheessään ja lapsuudessaan vaikuttivat de Beauvoiriin feministinä ja filosofina.

Simone de Beauvoir syntyi Montparnassessa Pariisissa patriarkaaliseen ja porvarilliseen ranskalaiseen yhteiskuntaan (Tidd 2009: 11–12). Hänen isänsä oli asianajaja ja iltaisin amatöörinäyttelijä. Hänen juutalaisvastaisuutensa ja äärioikeiston kannatuksensa vaikuttivat Simone de Beauvoirin myöhempiin arvoihin, joita olivat muun muassa pasifismi, sosialismi ja ihmisoikeuksien kannatus (idem.: 14–16). Simone de Beauvoirin äiti, Françoise Brasseur, puolestaan oli harras katolilainen. Hän meni Georges de Beauvoirin kanssa ajalle ja porvaristolle tyypillisesti naimisiin lähinnä yhteiskuntaluokan perusteella. Äidin ‘luonnoton avioliitto’ vaikutti myös Simone de Beauvoirin teokseen *Lempeä kuolema*, ransk. *Une mort très douce* (idem.: 16–17).

Vanhempiensa avioliittoa seurattaessa de Beauvoir oli luultavasti havahtunut isänsä vallitsevaan auktoriteettiasemaan suhteessa hänen äitiinsä. Avioliiton solmiminen oli naiselle taloudellinen turvaverkko, kun tämä ei enää saanut vanhempiensa tukea. Tämä oli yksi tärkeimmistä syistä siihen, miksi avioliittoja solmittiin ilman tunnesiteitä, kuten Simone de Beauvoirin vanhempien tapauksessa. Simone de Beauvoir arvostelee tätä järjestelmää teoksessaan *Toinen sukupuoli* (Koskinen, Lukkari ja Ruona-

koski, 2011: 231). Myös toinen tärkeä syy tällaisille järjestetyille avioliitoille oli yhteiskuntaluokan säilyminen. Oli tärkeää, että sosioekonominen asema säilyi tai nousi, muttei ainakaan laskenut.

Solberg (2017) keskittyy väitöskirjassaan de Beauvoirista muodostettuihin mielikuviin useiden vuosikymmenien ajan Norjassa. Hän tarkastelee kahta norjannosta ja yhtä tanskannosta. Alkuun de Beauvoir tunnettiin lähinnä filosofi Sartren naisystävänä, myöhemmin kirjailijana, filosofina ja feministinä. Omista saavutuksistaankin huolimatta hänet liitettiin usein eksistentialismiin ja Sartreen. Hänestä muodostettu kuva on kuitenkin jatkuvassa muutoksessa *Toinen sukupuoli* -teoksesta tehtyjen käännösten vuoksi. De Beauvoiria pidetään nykyään itsenäisenä filosofina ja kirjoittajana, mutta 2000-luvun alkupuolella häntä pidettiin niin nuorten naisten kuin yritysten johtajienkin esikuvana (Bitsch, 2018). Myös Tidd (2012) käsittelee tutkimuksessaan de Beauvoirin julkisuuskuvaa ja sen laajuutta; toisille de Beauvoir on feminismen klassikkoteoksen luoja, jotkut mieltävät hänet kirjailijaksi ja joillekin hän on jäänyt mieleen suhteidensa takia.

Miksi filosofi sitten tunnetaan paremmin yksityiselämänsä takia ja ennen kaikkea: miksi menestyvä nainen jää usein puolisonsa varjoon? De Beauvoirin kohdalla tämä saattaa johtua aikakaudesta, sekä siitä, että hän ei ollut julkaissut ennen Sartren kanssa seurusteluaan merkittävimpiä teoksiaan. Aikakausi voi olla olennainen tekijä siitä syystä, että de Beauvoir eli patriarkalisessa Ranskassa, jossa miehillä on itseisarvo, mutta jossa naisten pitää ansioitua saadakseen arvoa. De Beauvoir on itse todennut, että pelkästään naiseus asettaa kirjailijan silmätikuksi Ranskassa (Tidd, 2012: 9). Myös se seikka, että naisen asema on hyvin usein suhteessa miehen asemaan, vaikuttaa vahvasti siihen, miten de Beauvoiriin suhtaudutaan (Solberg, 2017). Vaikka de Beauvoir olikin miehensä älyllinen haastaja ja keskustelukumppani, hänet nähdään myös tämän puolisona. De Beauvoirin ei nähdä määrittävän Sartrea (esim. filosofi de Beauvoirin miehenä), vaan määrityssuhde on päinvastainen. Johtuuko tämä sitten Sartren menestyksestä ennen de Beauvoirin menestystä vai jostakin muusta?

Yhtenä merkittävimpana tekijänä voisi nähdä sen, että suurin osa tunnetuista filosofeista on valkoisia miehiä, vaikka vaikuttavia filosofeja on paljon muista ryhmistä: kuten naisista tai eri etnisistä taustoista (Pettersen, 2017: 154–155). Toisin sanoen

muiden ryhmien edustajat jätetään ulkopuolelle, eikä heidän teoksiaan tuoda esiin samalla tavalla kuin tunnettujen länsimaisten miespuolisten filosofien (idem.). Näyttäisi siis siltä, että pelkästään kuuluminen "toisen sukupuolen edustajiin" riittää ulkopuolelle jäämiseen.

3.2 Le Deuxième sexe – Toinen sukupuoli

Tässä luvussa esittelen *Toisen sukupuolen* rakenteen ja pääteesit. Teos koostuu kahdesta osasta, joista ensimmäinen on "Les Faits et les Mythes" ("Tosiasiat ja myytit") ja toinen on "L'expérience vécue" ("Eletty kokemus"). *Le Deuxième sexe* ensimmäinen osa sisältää seuraavat luvut:

Introduction ("Johdanto")

Première partie : Destin ("Ensimmäinen osa: Kohtalo")

- I. Les données de la biologie ("Luku I: Biologiset tosiasiat")
- II. Le point de vue psychanalytique ("Luku II: Psykoanalyttinen näkökulma")
- III. Le point de vue du matérialisme historique ("Luku III : Materialistinen historiantäisyys")

Deuxième partie : Histoire ("Toinen osa: Historia")

- I.
- II.
- III.
- IV.

Troisième partie: Mythes ("Kolmas osa: Myytit")

- I.

Quatrième partie : Formation ("Neljäs osa: Naiseksi kasvaminen")

Introduction ("Johdanto")

- I. Enfance ("Luku I: Lapsuus")
- II. La jeune fille ("Luku II: Nuoruus")
- III. L'initiation sexuelle ("Luku III: Sukupuolielämän aloittaminen")
- IV. La lesbienne ("Luku IV: Lesbo")

Toisessa osassa puolestaan on seuraavat luvut:

Première partie : Situation ("Ensimmäinen osa: Tilanne")

- I. La femme mariée ("Luku I: Vaimo")
- II. La mère ("Luku II: Äiti")
- III. La vie de société ("Luku III: Seuraelämä")
- IV. Prostituées et hétéraïres ("Luku IV: Prostitoidut ja hetairat")
- V. De la maturité à la vieillesse ("Luku V: Kypsydestä vanhuuteen")
- VI. Situation et caractère de la femme ("Luku VI: Naisen tilanne ja luonne")

Deuxième partie : Justifications ("Oikeuttaminen")

- I. La narcissiste ("Luku I: Narsisti")
- II. L'amoureuse ("Luku II: Rakastunut nainen")
- III. La mystique ("Luku III: Mystikko")

Troisième partie : Vers la libération ("Kolmas osa: Kohti vapautumista")

- I. La femme indépendante ("Luku I: Itsenäinen nainen")

Conclusion ("Johtopäätökset")

De Beauvoir aloittaa ensimmäisen osan käymällä läpi naisen kohtaloa biologian, psykoanalytiikan sekä materialistisen historiakäsityksen valossa. Teoksen *Tosiasiat ja myytit* toisessa osassa käsitellään naisen historiaa alkukantaisista kansoista naisten oikeuksiin eri puolilla maailmaa aina nykyaikaan asti. Kolmannessa osassa de Beauvoir kertoo myyteistä, jotka koskevat esimerkiksi kuukautisia, neitsyitä ja hedelmällisyyttä. Neljännessä osassa de Beauvoir johdattaa lukijan naiseksi kasvamiseen. Ensimmäisen osan luvuissa kerrotaan lapsuudesta, nuoruudesta, sukupuolielämän aloittamisesta sekä lesboista. Keskeistä on se, että miehen lisäksi myös luonto alistaa naista ja naiseen liitetään passiivisia ja negatiivisia ominaisuuksia, mikä tekee naisesta ja naaraasta objektin ja miehestä ja koirasta subjektin. Lapsuutta ja nuoruutta käsittelevissä luvuissa de Beauvoir perustelee näkemystään siitä, kuinka ympäröivä kulttuuri ja yhteiskunta muokkaavat lapsista erilaisia sukupuolen perusteella, eli "On ne naît pas femme, on le devient" (de Beauvoir, 1949: 285) suom. "Naiseksi ei synnytä, naiseksi tullaan" (Koskinen, Lukkari & Ruonakoski, 2011: 19). Sukupuolielämän aloittamista käsittelevässä luvussa naisen anatomia tekee naisesta alisteisessa asemassa olevan objektin, jota sitoo avioliitto. De Beauvoir kertoo, että lesbosuhteet ovat miehen ja naisen välisiin suhteisiin nähden täysin eri asemassa: niitä eivät säätele normit tai instituutiot, joten suhde on rehellisempi. (de Beauvoir, 1949, *Le Deuxième sexe I*: 504).

Toisessa osassa "L'expérience vécue" ("Eletty kokemus") ensimmäisen osan teemana on tilanne, eli vaimona ja äitinä oleminen, seuralämä, prostituoidut ja hetairat, kypsydestä vanhuuteen siirtyminen ja naisen tilanne ja luonne. Toisessa osassa puolestaan käsitellään oikeuttamista narsismin, rakastuneen naisen ja mystikon kautta. Viimeinen eli kolmas osa on naisen vapautumisesta ja itsenäistymisestä. De Beauvoir arvostelee avioliittoa, jonka merkitys on naiselle taloudellinen ja joka velvoittaa naisen tuottamaan lapsia. Äitiyttä koskevassa luvussa käsitellään paitsi raskautta, myös

sen ehkäisyä ja aborttia ja raskauden aiheuttamaa pelkoa naiselle. De Beauvoir ottaa kantaa äitiyden ytimeen, eli siihen, että äidin pitäisi pystyä olemaan kokonainen kaikilla elämänsä osa-alueilla ja toteuttamaan itseään työssään. Seuraelämässä nainen puolestaan pukeutumisellaan näyttää sosiaalisen arvonsa, mutta samalla nainen pääsee esittelemään ulkonäköään, jolloin hänestä tulee objekti. De Beauvoirin (1949: 247–248) mukaan avioliiton ja prostituution suurin eroavaisuus on se, että aviovaimoa kunnioitetaan ihmisenä toisin kuin prostituoitua, joka on orjan asemassa. Naisen elämää rytmittävät eri siirtymät, joista yksi on vaihdevuodet. Ne puolestaan vievät naisen hedelmällisyyden ja naiselle tulee pelko myös miehensä menettämisestä, koska ulkoiset ominaisuudet muuttuvat. Naisen tilanteessa ja luonteessa keskeistä on, että nainen on alisteinen sekä kodille että ruumiilleen: kodin askareet ovat naisen velvoite ja hänen kehonsa on hedelmällisyyden väline. Narsismi selittyy de Beauvoirin näkemyksen mukaan sillä, että koska naisen eri rooleissa suorittamat askareet eivät kerää kiitosta, nainen toteuttaa itseään persoonallaan. Naisen ja miehen rakkaus taas eroavat siinä, että mies ei rakastuneenakaan menetä omaa subjektiuttaan, toisin kuin nainen, sillä rakkaus on naiselle kaikki kaikessa. (Beauvoir, 1949, *Le Deuxième sexe II*).

De Beauvoirin viimeinen osio, *Vers la libération* ("Kohti vapautumista") on jaettu kahteen lukuun: ensimmäinen luku *La femme indépendante* ("Itsenäinen nainen") käsittelee naisen itsenäistymistä ja viimeisessä luvussa on johtopäätökset. Tässä kerron kuitenkin tarkemmin luvusta *La femme indépendante*, jonka valitsin aineistokseni. Koska de Beauvoir kertoo naisen vapautumisen vaiheista laajasti kyseisessä luvussa, samoin kuin eri ammattiryhmien edustajista, myös naiseen viittaavien ilmaisujen kirjo on merkittävä. Ne eivät tässä luvussa kuvaa vain jotakin tiettyä naisryhmää tai naisen vaihetta, esimerkiksi prostituoituja tai nuoruutta, vaan de Beauvoir käy läpi naisen subjektiksi muuttavia tekijöitä aina lapsuudesta naisen seksuaalisuuteen vertaamalla miehen ja naisen eroja ja toimintatapoja. Luvun tärkeimpänä teesinä voi pitää sitä, että itsenäistyessään nainen vapautuu riippuvaisuudestaan mieheen. Naisen vapautumiseen vaikuttavat olennaisesti muun muassa naisen työnteko ja äänioikeus, eli se, että nainen saa samat oikeudet kuin mies (Beauvoir, 1949, *Le Deuxième sexe II*).

3.3 Sunin suomennos

Annikki Suni, tunnettu kirjallisuuden suomentaja, suomensi lyhentäen *Toisen sukupuolen* ensimmäisen ja toisen osan vuonna 1981. Suni on suomentanut yli sata kauno-

ja tietokirjallisuuden teosta enimmäkseen ranskasta, mutta myös muista romaanisista kielistä sekä englannista ja saksasta. Suni käänsi muun muassa Marcel Proustin, Milan Kunderan ja Simone de Beauvoirin teoksia. (Nikula, 2015). Suni on palkittu ansiokkaista käännöksistään esimerkiksi valtion kääntäjäpalkinnolla vuonna 1983 sekä Mikael Agricola -palkinnolla vuosina 1985 ja 2008 (*Turun Sanomat*, 30.7.2012, 10:56).

Sunin kääntämästä *Toisesta sukupuolesta* puuttuu kääntäjän esipuhe, eli Suni ei käännöksessään kerro lukujen poistosta käännöksessään. Alkuperäiseen teokseen nähden Sunin suomennoksesta puuttuvat seuraavat luvut: Psykoanalyttinen näkökulma, Lesbo, Seuraelämä, Prostituoitunut ja hetairat, Narsisti, Rakastunut nainen ja Mystikko. Poistot aiheuttivat käännöksen ilmestymisen yhteydessä runsaasti kritiikkiä, jota käsittelemme tarkemmin luvussa 3.5.1.

3.4 Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennos

Lina Koskisen, Hanna Lukkarin ja Erika Ruonakosken lyhentämättömät suomennokset *Toisesta sukupuolesta* ilmestyivät vuosina 2009 ja 2011. Vaikka käännökset ovatkin lyhentämättömiä, on luvut jaettu kahteen eri osaan eri tavalla kuin de Beauvoirin teoksessa. De Beauvoirin teoksen ensimmäisen osion viimeinen luku on Lesbo, kun taas Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken kääntämän ensimmäisen osan viimeinen osio käsittelee Myyttejä ja sen viimeinen luku on luku III (Koskinen, Lukkari & Ruonakoski, 2009). Näiden lisäksi lukujen jaotteluun on tehty joitakin muutoksia, esimerkiksi Historia-osassa on de Beauvoirin teoksessa neljä lukua, kun taas Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä lukuja on viisi. Myytit-osa puolestaan on käännöksessä jaettu kolmeen lukuun, joista luku II on jaettu kuuteen alalukuun.

Käsittelen tässä luvussa niitä Ruonakosken (2017) artikkelissaan esittelemiä esimerkkejä käännösratkaisuista, jotka liittyvät aineistooni, eli naiseen viittaaviin ilmaisuihin. Artikkelissaan Ruonakoski (2017) listaa de Beauvoirin teoksen kääntämisen vaikeuksia. Ensinnäkin eksistentiaalifilosofisen tekstin suomentaminen oli hankalaa, sillä alan aiemmat käännökset alkavat olla jo vanhoja, eikä niitä ole kovin montaa. Keskeisimpien termien kääntämiseen kääntäjät pohtivat eri vaihtoehtoja ja strategioita muiden filosofien kanssa. Toiseksi suomen ja ranskan eroavaisuudet eri kieliryhmien edustajina aiheuttivat ongelmia, sillä esimerkiksi ranskan prefiksit eivät käännä suomeksi samalla tavalla, vaan eri rakenteilla, kuten kieltomuodolla. (Ruonakoski, 2017: 4).

Tutkielmani kannalta mielenkiintoista on se, että toisinaan he ovat kääntäneet sukupuoleen viittaavan ilmaisun ”mies” tai ”nainen”, vaikka niin ei de Beauvoirin ranskan kielisessä teoksessa olisikaan. Tätä ratkaisua Ruonakoski perustelee suomen kielen *hän*-pronominilla, joka voi viitata sekä mieheen että naiseen, toisin kuin ranskan *féminini*- ja *maskuliinisukuiset* persoonapronominit *elle* ja *il*. (Ruonakoski, 2017: 6).

Lisäksi Ruonakoski mainitsee ranskan sanan ”*féminin*”, joka on heidän käännöksessään käännetty usein genetiivillä adjektiivin sijaan. Aineistoni kannalta esimerkki on olennainen, sillä de Beauvoirin käyttämä ”*féminin*” toistuu aineistossani joitakin kertoja. Esimerkiksi ”*travail féminin*” on käännetty molemmissa suomennoksissa genetiivillä ”*naisen työssäkäyntinä*” eikä adjektiivilla. (Ruonakoski, 2017: 7).

Tärkeimmiksi asioiksi käännöksessä Ruonakoski toteaa sujuvuuden ja tarkkuuden ja toteaa, ettei eri käännösteorioista juurikaan keskusteltu kääntäjien kesken (Ruonakoski, 2017: 18). Sujuvuuden lisäämiseksi he muun muassa käyttivät käännöksessä yksikön ensimmäistä persoonaa ranskassa usein käytettävän monikon ensimmäisen persoonan sijaan ja jäsentelivät de Beauvoirin käyttämät pitkät virkkeet lyhyemmiksi kokonaisuuksiksi. Lisäksi Ruonakoski huomauttaa, että esipuheessa ja alaviitteissä he esimerkiksi selittävät teoksen termejä, joten kääntäjiä ei ole häivytetty käännöksessä näkymättömiksi. (Ruonakoski, 2017: 24).

3.5 Suomennosten vastaanotto

3.5.1 Sunin suomennos

Syventääkseni tarkemmin ensimmäisen suomennoksen kontekstia, tutustuin *Toista sukupuolta* koskeviin arvosteluihin teoksessa *Kirjallisuusarvosteluja* (1974: 345–348, 553–555). Eri lehdissä julkaistuista arvosteluista käynee ilmi suomennoksen saama vastaanotto vuonna 1981. Ne koskivat de Beauvoirin ranskankielistä teosta sekä Sunin suomennosta. Tässä kuitenkin keskityn tarkastelemaan suomennosta koskevia arvosteluja. Tarkasteleman arviot ovat laatineet Mirja Bolgár, Katariina Eskola, Terttu Lensu, Mona Nylund ja Annikki Ukkonen. Bolgár muun muassa suomensi useita de Beauvoirin teoksia ja toimi *Uuden Suomen* Pariisin kirjeenvaihtajana. Eskola puolestaan on suomalainen kulttuurintutkija ja toimi lehtitoimittajana vuosina 1963–1972. Lensu on kirjailija, toimittaja ja pakinoija. Bolgár, Eskola, Lensu ovat selkeästi tunnetuimmat toimittajat.

Uuden Suomen arvostelussaan (*Uusi Suomi* nro. 15, 17.1.1981) Bolgár arvostelee muun muassa psykoanalyysiluvun poistoa ja biologialuvun lyhennystä, sekä prostitoiduista ja lesboista käsittelevän osion poistoa. Hänen mielestään päätös osaan lyhennöksistä olisi ollut kustantajan, mutta itse Suni ei ota kantaa lyhentämiseen suomenoksessaan. Toisaalta voisi kuvitella, että ehkä osa luvuista, kuten lesbot ja prostitoidut, on haluttu poistaa teoksen silottamiseksi, jos ne on koettu tabuiksi. Bolgár kuitenkin huomauttaa, että tuskin on kyse sensuurista, mutta lisää kuitenkin, että lyhennöksistä olisi pitänyt ilmoittaa ja kertoa sen syyt. Bolgár käyttää varsin värikästä kieltä todetessaan arvostelun lopussa, että ”Joka tapauksessa tämä teos on amputoitunakin lukemisen arvoinen –” (*Uusi Suomi* nro. 15, 17.1.1981). Hän huomauttaa de Beauvoirin ”uhmakkuudesta”, mutta muuten teos on hänen mukaansa ajankohtainen.

Helsingin Sanomissa ilmestyneessä arvostelussa (*Helsingin Sanomat* nro. 15, 17.1.1981) Eskola käy läpi feminismin eri aaltojen keskeisimpiä piirteitä ja toteaa de Beauvoirin teoksen olevan erittäin olennainen naisasialiikkeelle. Teoksen suomenosta on odotettu, mutta Eskolan mukaan on pettymys, että käännös on lyhennetty lähes puoleen alkuperäisestä. Siitä huolimatta se mahdollistaa katsauksen de Beauvoirin ajatusmaailmaan. Eskola kritisoi erityisesti narsismia käsittelevän luvun poisjättämistä, sillä hänen mukaansa juuri se on yksi naisen kahleista, joita de Beauvoir kuvaa. Samoin viiden mieskirjailijan kuvaukset naisista on poistettu. Myös se, ettei lukijalle kerrota tarpeeksi selvästi käännöksen olevan lyhennös, saa Eskolalta moitteita. Käännökseen saadusta Suomalaisen kirjallisuuden edistämisvarojen avustuksesta ei ole mainintaa, eikä suomentajan lisäämistä myöhemmistä lähteistäkään mainita. Eskola pitää lähteiden lisäämistä jälkikäteen epäilyttävänä, sillä de Beauvoirin sanat siitä, ettei teoksessa käytetä valmistumisvuosien jälkeisiä lähteitä, on kuitenkin käännetty.

Demokraatin (*Demokraatti*, nro. 11, 17.1.1981) arvostelussa myös Lensu kritisoi teoksen lyhentämistä. Toisin kuin muut arvostelijat, Lensu huomauttaa, että vaikka de Beauvoir onkin maininnut, että jotkin teoksen tiedot ovat saattaneet vanhentua, suomenoksen kustantaja tuskin on tätä ottanut huomioon. Lopussa Lensu toteaa myös, että teos on kirjoitettu ranskalaisesta näkökulmasta, eli toisin sanoen naisen asema Suomessa erosi jo teoksen kirjoittamisen aikaan jonkin verran ranskalaisesta.

Turun Sanomien (*Turun Sanomat*, nro. 105, 17.4.1981) arvostelun kirjoittaja Nylund ottaa vahvoin sanakääntein kantaa suomennokseen jo arvostelun nimellä ”Raiskattu

sukupuoli”. Arvostelussa hän nimittäin toteaa olevansa pettynyt suomennokseen sen typistysten takia ja kuvaa suomennosta varsin karusti ”raiskaukseksi”, sillä poistoja ei ole edes perusteltu. Nylund kyseenalaistaa eri kirjailijoiden naiskäsityksestä kertovan luvun poiston, ja arvioi että syynä voisi olla se, että kustantaja on lukenut myös nämä kirjailijat ”suomalaisille tuntemattomiksi”. Teoksen kustantaja oli puolustellut näin monien sitaattien puuttumista, vaikka juuri tässä kyseessä olleet kirjailijat ovat varsin tunnettuja. Nylund ihmettelee, millä perusteilla poistoja on tehty, sillä ne vaikeuttavat välillä lukemista. Kustantajan mukaan ruotsinnos on ”kokoonkrympätty”, olkoon tämä peruste poistoille myös suomennoksessa. Toisaalta kustantaja perustelee lyhennyksiä sillä, etteivät tiedot ole enää ajankohtaisia. Nylund ihmettelee etenkin sitä, että ”lesbolaisuus” ja prostituutio olisivat de Beauvoirin teoksessa vanhentuneita. Aivan arvostelun lopussa Nylund pohtii, onko teos ”torso” vai jokseenkin riittävä pitkän odotuksen jälkeen. Lyhennyksistä huolimatta de Beauvoirin ajatukset ovat mielekästä luettavaa, vaikka kustantaja ansaitseekin vuoden ”risukimpun”.

Suomenmaan arvostelussa Annikki Ukkonen (*Suomenmaa*, nro. 121, 26.6.1981) on myös pettynyt rajuun lyhentämiseen ja siihen, ettei siitä kunnolla mainita lukijalle. Esipuhetta kaivataan lyhennysten lisäksi taustoittamaan materialistista eksistentiaalis- mia, joka on de Beauvoirin teoksen perusta. Arvostelussaan Ukkonen keskittyy kerto- maan lukijalle de Beauvoirin keskeisimpiä ajatuksia, joten suomennoksen arvostelua on loppujen lopuksi melko vähän. Lopussa Ukkonen kertoo mielenkiintoisen yksityis- kohdan, josta ei aiemmassa Mirja Bolgárin arvostelussa (*Uusi Suomi* nro. 15, 17.1.1981) ole mainintaa: de Beauvoir oli antanut Bolgárillem haastattelun, jossa oli todennut olevansa ”pettynyt sosialismiin, joka ei ollutkaan vapauttanut naista”. De Beauvoir oli sillä kannalla, että sen sijaan että naiset odottaisivat miesten tekemän asi- alle jotakin, naisten pitäisi itse tehdä asioille muutos.

Kaikissa arvosteluissa kritisoidaan suomennoksen rajua lyhentämistä ja lähes kaikissa arvostellaan sitä, ettei lukijalle tiedoteta lyhennyksen syitä tai edes sitä, mitä on pois- tettu. Arvosteluissa pohditaan syitä lyhentämiselle aina silottamisesta vanhentuneeseen tietoon. Kaiken kaikkiaan arvosteluissa ollaan enimmäkseen pettyneitä lyhentä- miseen, mutta toisaalta suomennosta on odotettu kauan, joten jo se, että teos on vih- doin suomennettu, tarjoaa mahdollisuuden päästä tutustumaan de Beauvoirin teok- seen.

3.5.2 Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennos

Kuten edellisessä luvussa, käsittelen tässä uudemmassa suomennoksesta ilmestyneitä kirja-arvosteluja. Arvostelut ovat ilmestyneet *Turun Sanomissa*, *Kalevassa*, *Savon Sanomissa* ja *Helsingin Sanomissa*. Koska *Kalevassa* ja *Savon Sanomissa* ilmestyneet arvostelut ovat identtiset, olen kirjoittanut niiden pääkohdat samaan kappaleeseen. Arvostelujen kirjoittajista nimeltä on mainittu Joonas Sääntti ja Antti Nylén, *Kalevan* ja *Savon Sanomien* arvostelut olivat STT:n. Sääntti toimii kirjallisuuden tutkijana ja kriitikona ja Nylén puolestaan on esseisti ja suomentaja

Joonas Sääntin (*Turun Sanomat*, 1.11.2009, 1:31) kirja-arvostelu koskee Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomentamaa ensimmäistä osaa *Tosiasiat ja myytit*. Sääntti kertoo de Beauvoirin ajattelun keskeisiä teemoja ja teoksen saamaa vastaanottoa, sekä huomioi, että 60 vuoden jälkeen teoksen ilmestymisestä ranskaksi teos on suomennettu kokonaisuudessaan. Arvostelussaan hän myös tunnustaa teoksen monialaiseksi suurteokseksi, jollaisia tänä päivänä aloihinsa erikoistuneet vähemmän tuottavat. Sääntti huomauttaa, että teoksen luku psykoanalyysistä on suomalaisille lukijoille ennestään tuntematon, mutta pysyy muuten melko vähäsanaisena itse käännöksestä. Arvostelun loppuosassa hän toteaa, että vaikka teoksessa onkin joitakin kohtia, joista huomaa teoksessa olevan vanhentunuttakin tietoa, esimerkiksi naisen biologiaa käsittelevässä luvussa, on teos silti mielekäästä luettavaa nykyäänkin. Sääntti tekee osuvan huomion todetessaan, että uudesta suomennoksesta voisivat olla kiinnostuneita myös kirjallisuuden harrastajat, sillä nyt mukana ovat aiemmasta puuttuneet kirjailijoiden naiskuvaukset. Sääntiltä ei jää huomaamatta Sara Heinämaankaan esipuhe, jossa esittelee de Beauvoirin ajattelun taustaa.

Toisessa (*Turun Sanomat*, 9.1.2012, 2:30) kirja-arvostelussa Joonas Sääntti arvostelee Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennoksen toista osaa *Eletty kokemus*. Sääntti muistuttaa, että osa de Beauvoirin käsityksistä on nykyisen sukupuolikäsityksen aikana konservatiivisia, mutta kaikesta huolimatta kyseessä on feminismien klassikkoteoksesta. Sääntti huomauttaa, että naisten asema on muuttunut paljon teoksen ilmestymisajasta, mutta tietyt seikat ovat silti yhä tunnistettavissa. Hän myös toteaa, että de Beauvoirin suorasanaainen tyyli on hyvin erilainen kuin nykypäivän sukupuolentutkimuksen asiantuntijoiden tyyli. Itse suomennoksesta Sääntti on vähäpuheinen ja kertoo vain, että teos on huolellisesti suomennettu ja siinä olevat selitykset helpottavat lukemista.

Kalevassa (Kaleva, 2.11.2009, 15:07) sekä *Savon Sanomissa* (Savon Sanomat, 2.11.2009, 17:07) ilmestyneissä kirja-arvosteluissa huomioidaan, että ranskankielisen teoksen ilmestymisestä on kulunut 60 vuotta ja nyt julkaistaan ensimmäinen osa kokonaisuudessaan suomennettuna. Arvosteluissa keskitytään enimmäkseen juuri suomennoksen arvosteluun ja kerrotaan myös se, että suurin osa aiemmista muilla kielillä ilmestyneistä käännöksistä on ollut lyhennöksiä. *Kalevan* ja *Savon Sanomien* arvosteluissa nimetään teoksen suomentajat filosofit Iina Koskinen, Hanna Lukkari sekä Erika Ruonakoski. Arvostelujen lopuissa todetaan vielä, että nyt psykoanalyysiiä sekä mieskirjailijoiden naiskuvaa koskevat osiot on suomennettu aiemmasta poiketen.

Antti Nylén kiittelee *Helsingin Sanomissa* (19.2.2012) julkaistussa arvostelussa Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennosta erinomaiseksi ja sanoo sen olevan jopa ranskankielistä parempi selityksineen, käsitteineen ja täydennyksineen, alkuperäisessä teoksessa esiintyneiden ajatusvirheiden huomauttamisesta puhumattakaan. Nylénin mukaan käännöksen tyyliä ei huomaa eroa, samoin laatu on tasaista. Nylén toteaa uudemman suomennoksen olevan Sunin suomennosta akateemisempi, joskin hän antaa arvostusta aiemmallekin suomennokselle. Muutoin Nylén keskittyy enimmäkseen esittelemään de Beauvoirin filosofiaa lukijalle. Arvostelussa on myös yleistä tietoa de Beauvoirista ja hänen teostensa suomennoksista. Nylén toteaa taustatietojen lopussa, että ”kunnollisia käännöksiä on saatu odottaa muillekin kielille” ja kertoo esimerkiksi lyhentämättömän englanninnoksen ilmestyneen vasta vuonna 2009 ja vastaavasti ruotsinnoksen vuonna 2002.

Kaikissa arvosteluissa huomioidaan se, että uusi käännös on ensimmäinen lyhentämättömän suomennos. Monissa arvosteluissa painotetaan juuri sitä, että suomentajat Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat filosofeja, joten käännös on aiempaa Sunin käännöstä akateemisempi. Arvosteluissa myös korostetaan sitä, että uudessa käännöksessä on kokonaisia osioita, jotka oli poistettu ensimmäisestä suomennoksesta.

3.6 Vertailukohteena englanninnoksen vastaanotto

Tässä luvussa esittelen ensimmäisen englanninnoksen saamaa kritiikkiä, sillä ensimmäisen suomennoksen tavoin myös se oli lyhennös. Toisin kuin Sunin käännös, englanninnos sai osakseen murskakritiikkiä, pääasiassa siksi että kääntäjällä ei ollut tämän alan asiantuntemusta. Kustantamo Bantamin kustantajat, Alfred ja Blanche Knopf, valitsivat teoksen kääntäjäksi eläintieteiden professori Howard Madison Parshleyn, joka

oli erikoistunut hyönteistieteeseen. Hän korosti teoksen tieteellisyyttä, mutta jätti vähemmälle eksistentialismin. Kustantajat olivat siinä käsityksessä, että oleellisinta teoksessa on naisen seksuaalisuus ja teoksen tieteellisyys. (Bogic, 2011: 153).

Toisen sukupuolen englanninnos julkaistiin vuonna 1953 Yhdysvalloissa ja Kanadassa ja se sai heti paljon huomiota lehdistöltä, joskin teosta kehoitettiin lukemaan hieman kriittisesti teoksessa ilmenneiden poliittisten suuntausten varalta (Bogic, 2011: 152). Teos sai kehujen lisäksi myös kritiikkiä amerikkalaiselta kriitikolta Elizabeth Hardwickiltä lähinnä lyhyytensä vuoksi. Käännös ei alun jälkeen herättänyt hetkeen keskustelua, ennen kuin vasta 1960-luvun lopussa ja 1970-luvulla teoksesta tuli taas ajan-kohtainen naisasialiikkeen myötä. (Bogic, 2011: 153).

Englanninnosta ovat arvostelleet esimerkiksi filosofian, naistutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen asiantuntijat vuodesta 1983 lähtien. Filosofian professori Margaret A. Simonsin mukaan englanninnoksessa on tehty poistoja, tiivistämistä ja siinä on käännösvirheitä. De Beauvoir toivoikin kirjeessään Simonsille, että teoksesta tehtäisiin uusi käännös englanniksi, sillä kääntäjä oli virheellisesti tulkinnut de Beauvoirin antaneen kääntäjälle oikeudet muutoksiin. (Simons, 1983: 69).

Simonsin (1983: 62) mukaan molemmat Bantamin julkaisemat pehmeäkantiset englanninnokset (1968 & 1970) ovat yli 10 % ranskankielistä alkuperäisteosta lyhyempiä, vaikka molempien väitetäänkin olevan lyhentämättömiä. (Simons, 1983: 62).

Merkittävin poisto koskee naisen historiaa käsittelevää lukua, jossa tekstiä on poistettu jopa 15 % alkuperäiseen teokseen verrattuna. Lisäksi englanninnoksesta puuttuu täysin de Beauvoirin mainitsemien 78 suurnaisen nimet ja heidän tarinansa, muiden poistojen muassa. (Bogic, 2011: 154–155). Simons arvelee, että kenties naisten saavutukset armeijassa olisivat olleet kääntäjälle kynnyskysymys (Simons, 1983: 63). Simonsin mukaan suurelta osin on kyse kääntäjän tekemistä valinnoista, jotka ovat seksistisiä, joskaan kaikkien poistojen ja käännösvirheiden kohdalla ei ole kyse de Beauvoirin työn horjuttamisesta. (Bogic, 2011: 154–155). Simonsin arvostelussa käsitellään tarkemmin poistojen seksismiä. Esimerkiksi Antiikin Kreikan kirjailijoiden feministiset argumentit on poistettu, samoin kuin sosialistisesta feminismistä kertovassa osuudessa on tehty poistoja (Simons, 1983: 66–67).

Poistojen lisäksi englanninnoksessa esitetään virheellisesti filosofisia teorioita, esimerkiksi käsitteiden virheelliset käännökset ovat antaneet joillekin termeille päinvastaisen merkityksen. (Bogic, 2011: 154–155). Simonsin (1983: 69) oletus on, että kääntäjä on luultavasti yrittänyt yksinkertaistaa asioita lukijalle, mutta onkin termien sijaan käyttänyt yleiskieltä, joka on muuttanut merkityksen. Simons arvelee, että käännösvirheet ja poistot ovat pikemminkin kääntäjän tylsistymisen ja filosofian ymmärtämättömyyttä kuin juoni de Beauvoirin työn turmelemiseksi. Kääntäjä mainitsee esipuheessa tehneensä poistoja ja tiivistyksiä lyhentääkseen teosta hieman.

Englanninnosta on arvosteltu myös 2000-luvulla, kun vuonna 2002 ilmestyi Moin artikkeli, jossa hän ottaa kantaa teoksen tekijänoikeuksiin sekä siihen, että kustantaja kieltäytyi teettämästä uutta käännöstä (Bogic, 2011: 155). Moi kirjoittaa kritiikissään, että englanninnoksen jokaisella sivulla on virheitä ja poistoja, ja käännös on hänen mukaansa vieläkin huonompi kuin mitä Simons arvioi sen olevan. Moin mukaan kustantajat eivät halunneet tehdä muutoksia käännökseen tai antaa käännöstä toisen kustantajan paranneltavaksi Simonsin kritiikistä huolimatta. (Moi, 2002: 1006).

Bogic (2011: 158) toteaa artikkelissaan, että siinä missä aiemmat arvostelut ovat syyttäneet kääntäjää virheistä, hänen oma arvostelunsa kohdistuu sekä kustantajaan että kääntäjään, sillä kustantaja toimii tiiviissä yhteistyössä kääntäjän kanssa. Kääntäjä Parshley oli nimittäin kirjeenvaihdossa Knopfin päätoimittajan Harold Straussin sekä varapääjohtajan Blanche Knopfin kanssa. Blanche Knopfille Parshley lähetti muun muassa kysymyksiä liittyen haastaviin termeihin, sillä Blanche Knopfin oli määrä tavata Simone de Beauvoir. Kääntäjä ei kuitenkaan saanut kysymyksiinsä vastauksia, sillä tapaaminen toteutui vasta myöhemmin. (Bogic, 2011: 159). Kirjeenvaihdosta Knopfin kanssa selviää lisäksi se, ettei Knopf suhtautunut kovin vakavasti eksistentia- lismiin, sillä hänen mielestään ”sillä ei ole enää kovin suurta merkitystä kirjallisuudessa Ranskassa tai missään muuallakaan”. Parshleyn kanta eksistentia- lismiin oli toinen: hänen mielestään se oli huomioitava teoksessa, joten väärinymmärrykset ja pois- tot johtuivat pikemminkin siitä, ettei hän ollut tarpeeksi perehtynyt alaan. Strauss puolestaan ei liiemmin ottanut kantaa eksistentia- lismiin, mutta muuten hänen mielestään oli syytä tiivistää tekstiä ”keskiverto amerikkalaiselle lukijalle” sopivaksi, jotta teos ”saavuttaisi parhaat myyntiluvut”. Kääntäjä toimikin siis sekä päätoimittajan että va- rapääjohtajan valvonnassa, eikä yksin kuten käännöksen arvosteluissa luultiin. (Bogic, 2011: 160).

Constance Borden ja Sheila Malovany-Chevallier'n täydentämä englanninnos julkaistiin vuonna 2010, mutta hekään eivät ole filosofian asiantuntijoita (Bogic, 2011: 163), vaan molemmat ovat koulutukseltaan kielitieteilijöitä ja opettaneet Sciences PO:ssa Pariisissa. Molemmat ovat kuitenkin kirjoittaneet ja kääntäneet teoksia ranskasta englanniksi. Uutta käännöstä oli odotettu hartaasti, jotta se palauttaisi de Beauvoirin aseman feministifilosofian ja perustajana (Bogic, 2011: 163).

4. Aineisto ja metodi

Tutkielmassani keskityn teoksen osioon *Vers la libération* ("Kohti vapautumista"), sillä se on loppupäätelmien ohella naiseuden käsitteen tiivistävä osio kirjan lopussa. Siinä kerrataan naisen eri elämänvaiheita ja rooleja, mikä puolestaan tarkoittaa sitä, että osiossa käytetään monenlaisia naiseen viittaavia ilmauksia. Monipuoliset naiseen viittaavat ilmaisut tekevät osiosta mielekkään tutkielmalleni. Poimin luvusta "Itsenäinen nainen" 85 virkekokonaisuutta aineistooni. Katkaisin virkkeet suomennosten virkerajojen mukaan, sillä ranskan virkkeet olisivat muodostaneet useita suomenkielisiä virkeitä.

Ranskasta suomennettaessa saattaa ilmetä käännösongelmia juuri sukupuoleen liittyvissä ilmauksissa, sillä ranskassa feminiini- ja maskuliinimuodot selventävät lukijalle kummasta sukupuolesta on kyse. Suomessa puolestaan on monia ilmaisuja, joista ei saa samaa informaatiota (esimerkiksi pronominit, monet ammattinimikkeet). Tällaisten tapausten kohdalla näkee, millaisia käännösstrategioita kääntäjä on käyttänyt (poisto, vieraannuttaminen, kotouttaminen yms.). Valitsin Leppihalmeen luokittelun selkeyden vuoksi, sillä Leppihalme jaottelee strategiat neljään pääluokkaan ja alaluokat mukaan lukien Leppihalme esittelee strategiat hyvin konkreettisella tasolla antaen esimerkkejä kustakin strategiasta. Tämä puolestaan auttaa analysoinnissa, kun strategiat ovat selkeästi eroteltuja eivätkä ne ole kovin lähellä toisiaan. Esimerkiksi Andrew Chesterman (1997) luokittelee strategiat kolmeen pääluokkaan, kuten Leppihalmekin, mutta koska Chestermanin luokittelu on varsin kattava ja erottelee kategoriat 30 alaluokkaan, koin sen lopulta hyvin haastavaksi omaa tutkielmaani ajatellen. Tästä syystä käännösstrategioiden luokittelu Leppihalmeen luokitteluperusteen mukaan on mielekästä. Mikäli luokittelun tuloksena jokin käännösstrategia on vahvemmin edustettuna kuin muut, yritän löytää sille selityksen vertaamalla suomennosten ja de Beauvoirin ranskankielisiä naiseen viittaavia ilmaisuja keskenään.

4.1 Käännösstrategiat Leppihalmeen luokittelussa

Tässä luvussa esittelen käännösstrategioita Leppihalmeen (2007) pääjaottelun mukaan, sillä käytän hänen luokitteluaan analysoidessani naiseen viittaavia ilmaisuja. Tosin analyysiluvussa kerron tarkemmin Leppihalmeen pääjaon muistakin strategioista. Kääntäjä voi käyttää eri strategioita muun muassa ratkaisemaan käännösongelmia,

joita voivat olla esimerkiksi kieleen vakiintuneet idiomit, joita ei välttämättä esiinny toisessa kielessä. Kääntäjä voi käyttää strategioita tiedostamattaan tai tiedostaen perustelemaan valintansa käännökselle. Käännösstrategian valinta voi myös olla jotakin tiedostamattoman ja tiedostavan väliltä ja se voi olla automatisoitunut rutiininomaiseksi valinnaksi (Gambier 2010: 417; Leppihalme 2007: 366).

Käännösstrategiat jaetaan **globaaleihin** ja **paikallisiin strategioihin**. Paikalliset strategiat koskevat yksittäisiä tekstissä olevia käännösongelmia, kuten idiomeja. Globaalit strategiat käsittävät puolestaan laajempia käännösongelmia, joita ovat esimerkiksi kielen rekisteri tai muut tyylilliset seikat (ibid: 416). Leppihalme lisää tähän, että globaali strategia on käännöksessä vallitseva ja määrittää paikallisten strategioiden suunnan. Kääntäjä päättää ensin käännökseen liittyvistä tyylillisistä seikoista ja käyttää paikallisia strategioita pyrkiessään päämääräänsä. (Leppihalme, 2007: 366).

Leppihalme (idem.) huomauttaa kuitenkin, että globaalin strategian valinta voi olla myös kustannustoimittajan, joka yleensä pyrkii parantamaan teoksen myyntiä kohde-markkinoilla. Feministikääntäminenkin saattaisi joissakin tapauksissa olla kustannustoimittajan valinta. Se voisi kasvattaa esimerkiksi klassikkoteosten myyntiä naisten keskuudessa esimerkiksi Euroopassa tai Kanadassa, jos alkuperäinen teos olisi kirjoitettu maskuliinista sukupuolta korostaen ja naiset poissulkevasti.

Leppihalme (2007: 368) tiivistää paikallisstrategiat neljään pääluokkaan: poisto, lisäys, säilyttäminen ja muuttaminen, mutta strategioita voi käyttää myös päällekkäin. Leppihalmeen käännösstrategiat, joita käytän myös analyysissäni, jakautuvat alaluokkiin siten, että säilyttämiseen kuuluvat vierassanat ja käännöslainat sekä yleisesti vieraannuttaminen, muutoksiin lauseopilliset eli syntaktiset muutokset, semanttiset muutokset ja pragmaattiset muutokset. Semanttisiin muutoksiin Leppihalme käsittää ylä- ja alakäsitteet, kun taas pragmaattisiin muutoksiin kuuluvat kotouttaminen ja selitykset. (Leppihalme, 2007: 367–373). Kotouttamista ei erikseen luokitella minkään muutoksen alaluokkaan, johtuen luultavasti siitä syystä, että kääntäjä voi kotouttaa käännösyksikön useampaa kuin yhtä strategiaa käyttämällä.

5. Käytetyt käännösstrategiat suomennoksissa

Käännösstrategia	Sunin käännös	Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännös
Poisto	3	4
Säilyttäminen	59	77
Vierassanat	0	1
Käännöslainat	2	1
Vieraannuttaminen	1	1
Lauseopillinen muutos	29	33
Yläkäsite (semanttinen muutos)	3	0
Alakäsite (semanttinen muutos)	3	2
Kielikuvat ja idiomit	0	1
Kotouttaminen	20	21
Alluusio	1	1
Lisäys	8	11
Selittäminen (lisäys)	0	0

Taulukko 1. Käytetyt käännösstrategiat suomennoksissa.

Kuten yllä olevasta taulukosta käy ilmi, sekä Sunin että Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksissä aineistossani yleisimmät käännösstrategiat ovat säilyttäminen, lauseopillinen muutos ja kotouttaminen. Eroja on kuitenkin käännösstrategioiden määrissä; vaikka sekä Sunin että Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksissä yleisimmät strategiat ovat samat, on esimerkiksi uudemmassa käännöksessä säilyttämistä käytetty 77 kertaa, kun taas ensimmäisessä käännöksessä sitä on käytetty 59 kertaa.

Mielenkiintoista on myös se, että siinä missä Suni on käyttänyt yläkäsitettä kolme (3) kertaa, ei Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä sitä ole käytetty lainkaan (0 kertaa). Kielikuvien ja idiomien osalta uudemmassa käännöksessä on yksi (1) esiintymä, kun taas ensimmäisessä käännöksessä sitä ei esiinny lainkaan. Tämä selittyy sillä, että Suni oli tulkinnut eri tavalla ranskankielisen idiomien (ks. luku 5.6.3).

Kummassakaan käännöksessä ei aineistoni osalta ole käytetty selittämistä strategiana siten, että kääntäjä olisi esimerkiksi alaviitteessä tai suoraan tekstissä selittänyt jonkin käsitteen. Sen sijaan lisäystä on molemmissa käytetty strategiana siten, että jokin yksittäinen sana on lisätty käännökseen.

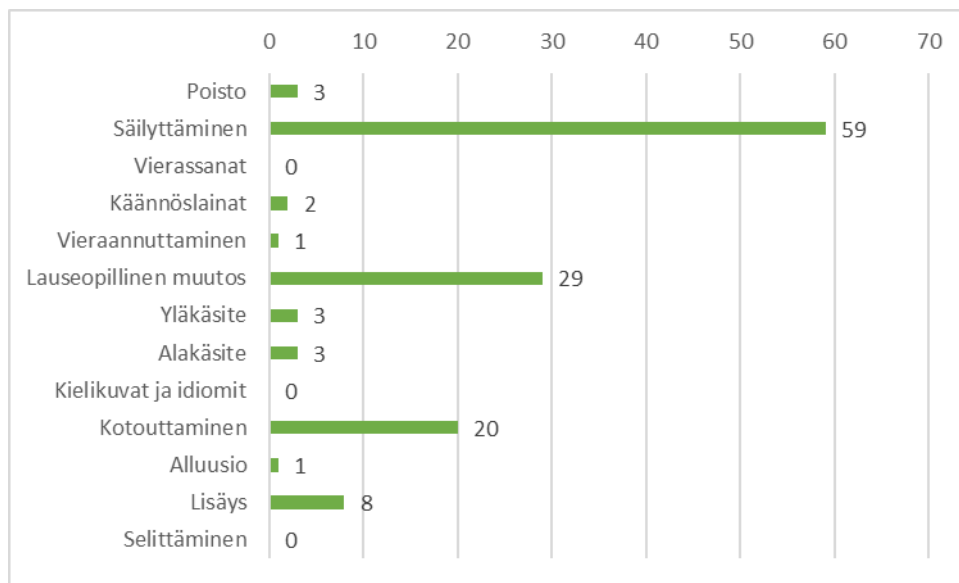
Toisin kuin oletin, Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä oli käytetty poistoa jopa kerran enemmän (4 kertaa) kuin Sunin käännöksessä (3 kertaa). Uudemmassa käännöksessä poistot tosin koskivat yksittäisiä sanoja, kun taas ensimmäisessä käännöksessä oli kahdesti poistettu kokonainen virke. Tosin tämä koski pelkästään aineistoani, sillä muutenhan Sunin käännöksessä poistoa oli käytetty globaalina strategiana, eli se koski myös kokonaisia lukuja.

Kielen sävyyn liittyen oli kiinnostavaa verrata, kuinka paljon käännöksissä käytettiin johdantoluvussa esiteltyjä *tar*-päätetä ja *nais*-etuliitettä. Myös *tyttö*-sanan käytössä oli eroa käännösten ja alkuperäistekstin välillä. Koska kieli on muuttunut ensimmäisen käännöksen ajoista, eikä kyseisiä muotoja suositeta käytettäväksi niiden konnotaation vuoksi, oletin, että Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä niitä esiintyisi vähemmän. Yllättävää kuitenkin oli, että *nais*-etuliitettä esiintyi heidän käännöksessään neljä (4) kertaa, kun taas Sunin käännöksessä sitä esiintyi kahdesti (2 esiintymää). *Tar*-päätetä esiintyi molemmissa kerran (1), mutta kyse ei ollut samasta sanasta, vaan kahdesta eri kohdasta. *Tyttö*-sanaa ei esiintynyt aineistossani ranskankielessä lainkaan (0 esiintymää), vaan puhuttiin pikemminkin 'nuoresta naisesta' ('jeune femme'). Suni oli kuitenkin käyttänyt kolme (3) kertaa sanaa *tyttö* joko yhdyssanana tai yksinään. Uudemmassa käännöksessä vastaavaa ei esiintynyt lainkaan (0 esiintymää).

Nais-etuliite voi selkeyttää tekstiä, mikäli samassa yhteydessä puhutaan myös miehistä tai käytetään hän-pronominia, mutta se voi olla myös vakiintunut tiettyyn ilmaukseen, kuten molemmissa käännöksissä käytetty '*naisasia*'. Toisaalta on ongelmallista, jos kielessä oletuksena on se, että esimerkiksi intellektuellit ovat miehiä, ja etuliitettä käyttämällä täytyy ilmaista, että myös naiset voivat kuulua tähän ryhmään (aineistossani uudemmassa käännöksessä esiintynyt '*naisintellektuelli*', Sunilla 'älylinen nainen').

Tyttö-sana on ollut yleisessä käytössä pitkään, mutta nykyään sillä on vähättelevä sävy, kun viitataan nuoriin naisiin. Etenkin ammatinharjoittajien yhteydessä on negatiivista puhua tytöistä naisten sijaan, esimerkkinä sanan '*midinette*' käännökset '*tehtaantyttö*' (Suni) ja '*ompelijatar*' (Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski), jossa myös on vanhahtava *-tar*-pääte.

5.1 Sunin käyttämät käännösstrategiat aineistossa

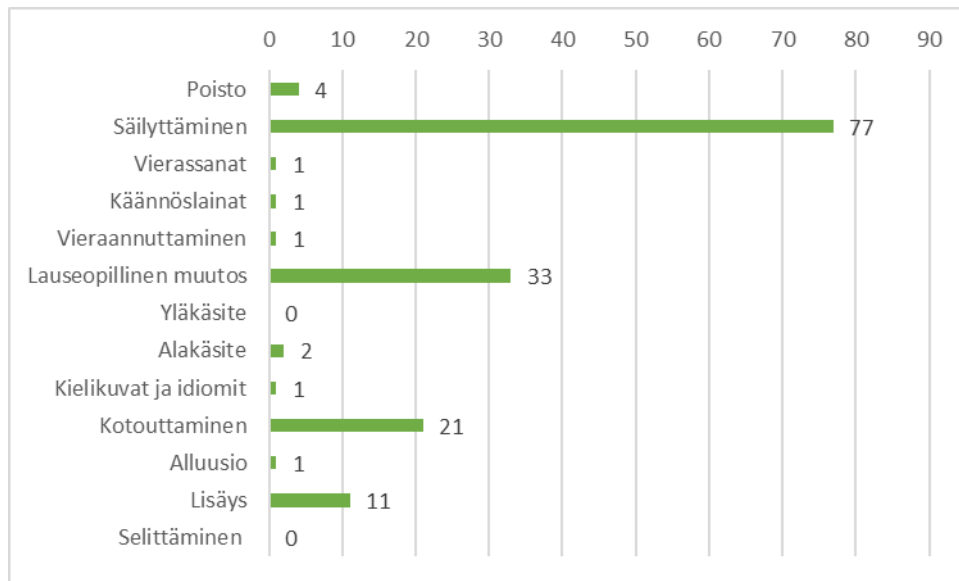
Taulukko 2. Sunin käyttämät käännösstrategiat.

Sunin käännöksessä oman aineistoni osuudella yleisimmin käytetty käännösstrategia oli säilyttäminen (59 esiintymää), eli useimmiten naiseen viittaavat ilmaisut oli käännetty melko suoraan tai sanasta sanaan ranskasta suomeen. Säilyttämiseen sisältyvistä strategioista puolestaan vieraannuttavaa strategiaa oli käytetty kerran (1) ja varsinaisia vierassanoja en aineistossani Sunin osalta havainnut, mutta käännöslainoja oli kaksi (2) esiintymää.

Säilyttämisen jälkeen yleisin Sunin käyttämä strategia oli lauseopillinen muutos (29 esiintymää). Sanajärjestystä oli vaihdettu kolmesti (3), sanaluokan vaihtoa oli puolestaan käytetty käännösstrategiana kymmenen (10) kertaa. Kotouttamista oli käytetty strategiana paljon aineistossani, esiintymiä oli 20.

Vähemmän käytettyjä strategioita olivat lisäys (8 esiintymää), semanttiset muutokset, joista yläkäsitettä oli käytetty kolmesti (3) ja alakäsitettä saman verran eli kolmesti (3). Yllättävää oli, että aineistossani ilmeni vain kolme (3) poistoa, vaikka Sunin käännös on lyhennelmä ja oletin poistoja olevan enemmän. Täysin kääntämättä jääneitä virkkeitä oli kuitenkin kaksi (2), ja kolmas poisto koski lauseenjäsentä.

5.2 Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käyttämät käänносstrategiat

Taulukko 3. Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käänносstrategiat.

Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännökssä säilyttämistä käytettiin useimmiten käänносstrategiana (77 esiintymää). Säilyttämiseen kuuluvista alakategorioista käytettiin kuitenkin vain kerran (1) vierassanaa, samoin käänнöslainaa ja vieraannuttamista käytettiin kumpaakin vain kerran (1).

Lauseopillisiä muutoksia sen sijaan oli 33 esiintymää. Sanajärjestyksen vaihtoa esiintyi 8 kertaa, kun taas kotouttamista oli 21 esiintymää.

Lisäksiä käännökssä oli yhteensä 11, esimerkiksi sanaa ‘nainen’ käytettiin jonkin verran useammin virkkeissä kuin alkuperäisessä teoksessa tai puolestaan Sunin käännökssä. Tämä voisi johtua naiseuden esille tuomisesta, sillä esimerkiksi hän-pronimiin verrattuna ‘nainen’ saa enemmän näkyvyyttä. ‘Hän’ voi viitata mihin tahansa sukupuoleen, mutta toisaalta se voi edustaa myös piilomaskuliinisuutta. Artikkelissaan Ruonakoski (2017: 6) tuo kuitenkin esiin kielen täsmällisyyden, eikä niinkään piilomaskuliinisuutta tai korostamisen tarvetta heidän käännökssään.

Poistoja oli Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännökssä neljä, mutta ne koskivat yksittäisiä lauseenjäseniä, eivät kokonaisia virkeitä. Semanttisia muutoksia oli vähiten, sillä alakäsitteitä oli aineistossani kahden (2) esiintymän verran. Yläkäsitteitä

ei taas ollut käytetty lainkaan (0 esiintymää). Tämä voisi viitata myös omalta osaltaan kääntäjien pyrkimykseen kielen täsmällisyydestä.

5.3 Käännösten vertailu strategioittain

Tässä osiossa vertailen suomennoksia Leppihalmeen käännösstrategioiden mukaan. Ensimmäisenä vertailen, miten suomennoksissa on käytetty poistoa. Tämän jälkeen käsittelen säilyttämistä, muutoksia ja viimeisenä lisäyksiä. On kuitenkin huomioitava, että osaan käännösyksiköistä voi soveltua useampikin käännösstrategia, joten analyysissä on päällekkäisyyksiä.

5.4 Poisto

Käännösstrategiana poisto merkitsee sitä, että kääntäjä ei käännä jotakin lähdetekstissä esiintyvää sanaa tai muuta ilmaisua ollenkaan (Leppihalme, 2007: 372). Poistoa voidaan käyttää muun muassa sellaisissa tapauksissa, joissa kääntäjä kokee, että jotakin sanaa tai ilmausta ei ole sopivaa tai tarpeellista käyttää. Voi myös olla, ettei kääntäjällä ole riittävästi aikaa perehtyä lähtökulttuuriin. Esimerkiksi paikannimiä tai muita kulttuuriin liittyviä reaalia voidaan poistaa, jos kyseessä on selitystä vaativa sana tai ilmaus. Haittana poistossa on kuitenkin se, että vaikka käännöksen lukija ei välttämättä tarvitsekaan yksityiskohtaista tietoa, yksityiskohdat kuitenkin elävöittävät tekstiä ja tuovat kulttuuria esiin. (Leppihalme, 2007: 372).

Kuten seuraavista esimerkeistä voi huomata, poistoa tapahtuu käännöksissä niin virkkeen kuin sanan tai yksittäisen morfeemin tasolla. Kahdessa ensimmäisessä esimerkissä tarkastellaan Sunin tekemiä poistoja, joissa hän on poistanut joko osan virkkeestä tai koko virkkeen. Kolmannessa esimerkissä puolestaan näkyy lauseenjäsenen poisto Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä.

Suni on poistanut käännöksestään seuraavan de Beauvoirin (1949: 432) virkkeen jälkimmäisen osan:

‘[...] ; et peut-être même accepteraient-**elles** allégrement le cumul si en tant qu’**ouvrières elles** s’intégraient à un monde qui serait **leur** monde, à l’élaboration duquel **elles** participaient avec joie et orgueil.’

eli Sunin käännöksestä (1981: 366) kyseistä kohtaa ei löydy lainkaan (Ø), vain puolipistettä edeltänyt osa löytyy virkkeestä. Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä (2011: 620) tämä puolestaan on käännetty seuraavasti:

‘Ja **he** saattaisivat helposti hyväksyä jopa molemmat tehtävät, jos **he** kuuluisivat **työläisinä** maailmaan, joka olisi **heidän** ja jota **he** voisivat iloisina ja yleinä kehittää.’

Vastaavasti de Beauvoirin (1949: 435) seuraava virke on poistettu kokonaan Sunin käännöksestä (Ø) (1981: 368):

‘L’homme est un être humain sexué ; la **femme** n’est un individu complet, et l’égale du mâle, que si **elle** est aussi un être humain sexué.’

Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä (2011: 622) tämä puolestaan on käännetty:

‘Ihminen on sukupuolinen olento, joten **nainen** ei ole kokonainen yksilö eikä tasavertainen miehen kanssa, ellei **hän** ole myös sukupuolinen; **naisellisuudesta** luopuminen merkitsee luopumista osasta ihmisyyttä.’

Muita suurempia, virkkeisiin rinnastettavia kokonaisuuksia ei ollut poistettu kummasakaan käännöksessä näiden Sunin tekemien poistojen lisäksi. Sen sijaan yksittäisen sanan poistoa esiintyi Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä seuraavasta de Beauvoirin virkkeestä (1949: 434):

‘Cependant, il existe aujourd’hui un assez grand nombre de **privilégiées** qui trouvent dans leur profession une autonomie économique et sociale.’

Sunin käännöksessä (1981: 367) vastaavaa *privilégiées*-sanon poistoa ei ole tapahtunut, vaan se on käännetty *etuoikeutettuna*:

’Nykyään on kuitenkin jo olemassa melko suuri määrä **etuoikeutettuja naisia**, jotka ammattinsa kautta ovat yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti riippumattomia.’

Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennoksessa (2011: 621) *privilégiées* on poistettu:

’Nykyään on kuitenkin jo verraten paljon Ø **naisia**, joille työ takaa taloudellisen ja sosiaalisen itsenäisyyden.’

5.5 Säilyttäminen

Leppihalme (2007: 368) määrittelee säilyttämisen siten, että kääntäjä säilyttää lähdekielen sanan sellaisenaan käännöksessä. Joskus kääntäjän on välttämätöntä tehdä pieniä muutoksia sanaan säilyttääkseen lähdekielen sanan käännöksessä (idem.).

Esimerkkinä säilyttämisestä seuraava de Beauvoirin virke (1949: 432):

’Une dame importante et bien pensante a fait récemment une enquête auprès des **ouvrières** des usines Renault [...]’

Suni on suomennoksessaan (1981: 367) kääntänyt säilyttävällä strategialla sanan *ouvrière*, joka tarkoittaa naispuolista työntekijää.

’Muuan tunnettu ja hyvätarkoittava rouva teki äskettäin tutkimuksen Renaultin tehtaiden **naistyöläisistä**.’

Myös Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennoksessa (2011: 620) on käännetty säilyttävällä strategialla *ouvrière*.

’Eräs tunnettu konservatiivinainen teki äskettäin tutkimuksen Renault’n tehtaiden **naistyöläisistä**, [...]’

Kummassakin käännöksessä on säilytetty feminiinimuoto, joskin suomessa epäsymmetrisillä sukupuoleen viittaavilla etuliitteillä ja päätteillä on negatiivinen konnotaatio.

5.5.1 Vierassanat ja käännöslainat

Vierassanoja käytetään esimerkiksi silloin, jos on kyse sellaisesta kulttuurillisesta ilmiöstä tai asiasta, jota ei ole kohdekulttuurissa ja kun halutaan korostaa kulttuuria.

Niitä voidaan käyttää toisaalta myös huudahduksissa tai puhutteluissa. (Leppihalme, 2007: 368).

Vertailussani uudemmassa käännöksessä on käytetty vierassanaa de Beauvoirin (1949: 431) käyttämän ‘courtisane’-ilmauksen kääntämisessä jälkimmäisessä käännöksessä:

’[...] la femme entretenue – épouse ou **courtisane** – n’est pas affranchie du mâle parce qu’elle a dans les mains un bulletin de vote [...]

Sunin käännöksessä (1981: 365) vastaava virke on käännetty seuraavasti, eli *courtisane* on käännetty *rakastajattarena*:

’Nainen jota elätetään – vaimo tai **rakastajatar** – ei ole vapaa miehestä vaikka hänellä kuinka olisi vaalilippu kädessään.’

Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä (2011: 619) *courtisane* on suomennettu käyttämällä vierassanaa *kurtisaani*:

’Ylläpidetty nainen – vaimo tai **kurtisaani** – on yhä riippuvainen miehestään huolimatta siitä, että hänellä on äänestyslippu kädessään.’

Jälkimmäisessä käännöksessä vierassanan kirjoitusasu on muuttunut vastaamaan suomen kirjoitus- ja äänneasua, mutta sanan alkuperä on sama kuin ranskassakin, eli *court* viittaa hoviin. Tosin ilmaisu on Kielitoimiston sanakirjan mukaan vanhahtava, joten ehkä sillä on haluttu säilyttää de Beauvoirin sävy ja viitata tiettyyn aikakauteen. Suni puolestaan oli käyttänyt ilmausta ‘rakastajatar’, joka ei viittaa juuri hovinaisiin tai yläluokkaisiin rakastajattariin, vaan on eräänlainen yläkäsité.

Vierassanana on kääntynyt myös de Beauvoirin ilmaisu ‘elle ne sera qu’une **paria**’ (1949: 433) ‘hän pysyy aina **pariana**’ (Suni, 1981: 366). Jälkimmäisessä käännöksessä sama virke on käännetty ‘hänestä tulee **hylkiö**’ (Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski, 2011: 621). Jälkimmäisessä käännöksessä on käytetty vierassanan sijaan kotouttamista. ‘Paria’ viittaa siis Laroussen sanakirjan mukaan Intiassa olevaan kastiin, koskemattomiin, mutta se voi tarkoittaa myös muulla tavoin sosiaalisesti syrjäytynyttä henkilöä. Voi olla, että Sunin käännöksen ilmestymisen aikaan kyseinen ilmaisu ‘paria’ on voinut jäädä osalle lukijoista epäselväksi.

Käännöslainalla puolestaan tarkoitetaan sananmukaista käännöstä lähdekielen ilmaisusta. Käännöslainan ja vierassanan käyttö on hyvin yleistä, jos lähdekielen asema on vahva kohdekieleen nähden. Niiden yleisyys ei aina johdu edes siitä, ettei kohdekielillä olisi sopivaa ilmaisua, vaan syynä saattaa jopa olla se, että ne lisäävät uutta sävyä tekstiin ja sittemmin omaksutaan kieleen. (Leppihalme, 2007: 368–369).

De Beauvoirin käyttämä (1949: 431) ‘[...] elle reste enfermée dans **sa condition de vassale**.’ on kääntynyt Sunin käännöksessä (1981: 365) ‘[...] hän istuu kiinni **vasallin asemassaan**.’ kun taas Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennoksessa (2011: 619) on poistettu omistusliite (ransk. *sa*), mutta muuten merkitys on sama Sunin käännökseen nähden: ‘[...] hän on yhä **vasallin asemassa**.’. On mahdollista, että käännöslainalla on molemmissa käännöksissä haluttu säilyttää de Beauvoirin muotoilun sävy, jolla viitataan naisen uskolliseen asemaan miehelleen.

Toinen esimerkki käännöslainasta on de Beauvoirin (1949: 431) ranskankielinen ilmaus *femme vassale*:

’La malédiction qui pèse sur la **femme vassale**, c’est qu’il ne lui est permis de rien faire [...]’

Suni (1981: 365) on kääntänyt tämän *vasallinaisena*:

’**Vasallinaista** painaa se kirous, että hänen ei ole lupa tehdä mitään.’

Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä (2011: 619) sanajärjestys on käänteinen Sunin käännökseen nähden, eli *naisvasalli*:

’**Naisvasallin** kirouksena on se, että hänen ei sallita tehdä mitään, [...]’

Molemmissa on päädytty käännöslainaan ja käännetty yhdyssanana ranskan *femme vassale*, sillä kummassakin suomennoksessa on käännetty sekä *nainen* että *vasalli*, tosin Sunin suomennoksessa *vasalli* on yhdyssanan määriteosana ja *nainen* perusosana, kun taas jälkimmäisessä käännöksessä *nainen* on määriteosana ja *vasalli* perusosana. Saattaa olla, että kääntäjät ovat tietoisesti halunneet korostaa jompaa kumpaa osaa ja siksi siirtäneet sen määriteosaan.

5.5.2 Vieraannuttaminen

Kääntäjä voi säilyttää mahdollisimman paljon lähtökielen ja -kulttuurin piirteistä kääntäessään, jolloin kääntäjä käyttää paikallisena strategiana vieraannuttavaa käännösstrategiaa. Vieraannuttamisella tarkoitetaan tässä sitä, että vieraan kulttuurin piirteitä ei mukauteta kohdekulttuurin ja -kielen normien mukaisiksi. Kääntäjä voi tällöin ajatella, että lukija tuntee kulttuurin, eikä hänelle tarvitse selittää kaikkea yhteiskuntaan ja kulttuuriin liittyvää. (Leppihalme, 2007: 372–373).

Kuten pääluvussa 5 totesin, analyysissäni on joitakin päällekkäisyyksiä, joten esimerkiksi tässä tarkastelen jo edellä luvussa 5.5.1 käännöslainaksi luokittamaani esiintymää *femme vassale* toistamiseen, josta löytyvät esimerkit konteksteineen. De Beauvoirin ilmaus **femme vassale** on kääntynyt Sunin suomennoksessa **vasallinaisena** ja **naisvasallina** Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennoksessa. Sanana *vasalli* viittaa feodaalijärjestelmään, jossa vasalli on hallinnut läänitystä, mutta hänen on silti pitänyt olla uskollinen lääninherralle. Toisaalta *vasalli* voi tarkoittaa myös muulla tavoin toiseen sidoksissa olevaa henkilöä tai jopa valtiota, (Kielitoimiston sanakirja). Oletettavasti sekä alkuperäisessä teoksessa että käännöksissä kyse on ollut kuvaavasta ilmaisusta, jolla viestitään naisen uskollisuutta ja riippuvaisuutta suhteessa mieheen. Kuitenkin *vasalli* liittyy vahvasti keskiaikaan ja sen ajan kulttuuriin.

5.6 Muutokset

Leppihalmeen (2007: 368) mukaan muutos tarkoittaa kääntämisessä sitä, että kääntäjä muuttaa lähdekielen tekstinosia kohdekielelle. Muutokset puolestaan jakautuvat syntaktisiin, semanttisiin ja pragmaattisiin muutoksiin (ibid.: 369–370).

5.6.1 Lauseopilliset muutokset

Leppihalme käy läpi tiivistetysti Andrew Chestermanin valinnaisten käännösmuutosten luokittelun, johon kuuluvat syntaktiset, semanttiset ja pragmaattiset muutokset. Nämä Chesterman luokittelee 30 alaluokkaan (ks. Leppihalme 2007: 369; Chesterman 1997, 94–112). Kääntäjä voi muuttaa esimerkiksi sanajärjestystä, sanaluokkaa tai lauserakennetta saadakseen käännöksestä luontevamman. (Leppihalme 2007: 369).

Esimerkiksi seuraavassa de Beauvoirin virkkeessä (1949: 431) *elle* on persoonapronomini, kun taas Sunin käännöksessä ja samoin Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä *elle* on käännetty.

‘Dès qu’**elle** cesse d’être une parasite, le système fondé sur **sa** dépendance s’écroule ;[...]

Sunin käännöksessä (1981: 365) *elle* on käännetty *naisena*, eli substantiivina pronominin sijaan, jolloin kyseessä on sanaluokan vaihtaminen.

‘Hetimit kun **nainen** lakkaa olemasta loinen, **hänen** riippuvaisuuteensa perustunut järjestelmä kaatuu.’

Sanaluokan vaihtoa on käytetty myös Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä (2011: 619):

‘**Naisen** riippuvuuteen perustuva järjestelmä kaatuu, kun **nainen** lakkaa olemasta loinen.’

Myös ranskan possessiivipronomini *sa* on käännetty genetiivisijaisella substantiivilla *naisen*. Sunin käännöksessä tämä puolestaan oli käännetty genetiivisijaisella persoonapronominilla *hänen*, eli kyseessä on säilyttäminen. Sanaluokan vaihdon lisäksi Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä on tehty lauserakenteen muutos, sillä sivu- ja päälauseen järjestystä on vaihdettu.

Seuraavasta de Beauvoirin (1949: 431) virkkeestä on kaksi erilaista käännöstä, joista Sunin käännöksessä on käytetty strategiana lauseopillista muutosta ja Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä säilyttämistä.

‘[...] la **femme entretenue** – épouse ou courtisane – n’est pas affranchie du mâle parce qu’elle a dans les mains un bulletin de vote [...]’

Suni (1981: 365) on käyttänyt lauseopillista muutosta suomentaessaan *femme entretenue*:

‘**Nainen jota elätetään** – vaimo tai rakastajatar – ei ole vapaa miehestä vaikka hänellä kuinka olisi vaalilippu kädessään.’

Suni on kääntänyt passiivimuotoisella sivulauseella ’jota elätetään’ ranskan partisiipin perfektin *entretenuen*. Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä (2011: 619) ranskan partisiippi on käännetty suomen TU-partisiippimuodolla, joka on myös passiivi:

’**Ylläpidetty nainen** – vaimo tai kurtisaani – on yhä riippuvainen miehestään huolimatta siitä, että hänellä on äänestyslippu kädessään.’

Kummassakin käännöksessä on käytetty passiivimuotoa. Siinä missä Sunin käännöksessä on kyseessä lauseopillinen muutos, on Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä käytetty säilyttämistä käännösstrategiana.

5.6.2 Ylä- ja alakäsitteet

Ylä- ja alakäsitteet kuuluvat semanttisiin muutoksiin Leppihalmeen luokittelun mukaan (Leppihalme, 2007: 369). Ylä- ja alakäsitteiden käyttö on järkevää esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, joissa kohdeyleisö ei tunne lähdekulttuuriin liittyviä ilmiöitä kovin hyvin. Toki asia voidaan myös ilmaista toisin sanoin, mutta aina se ei ole tarpeen. Yläkäsitteillä tekstistä häviää kuitenkin kulttuurisia piirteitä, ja teksti yksinkertaistuu, mutta toisaalta lukijan voi olla helpompi ymmärtää tekstiä.

Aineistostani nousee esimerkki yläkäsitteestä, jolla De Beauvoirin virkkeessä (1981: 433) esiintyvä *midinette* on käännetty Sunin käännöksessä.

’On comprend aussi que la **midinette**, l’employée, la secrétaire ne veuillent pas renoncer aux avantages d’un appui masculin.’

Ranskan *midinette* on käännetty Sunin suomennoksessa (1981: 366) *tehtaantyttonä*:

’Ymmärtää myös hyvin, miksi **tehtaantyttö**, myyjätär ja toimistoapulainen eivät halua luopua miehisestä tuesta.’

Midinette voi Larousssen määritelmän mukaan tarkoittaa joko ‘nuorta pariisilaista ompelijaa ja muotialan työntekijää’ (oma suomennos) tai ‘nuorta ja naiivia tyttöä’ (oma suomennos). Termi ‘midinette’ on kuitenkin muodostunut tarkoittamaan nimenomaan pariisilaista ompelijaa ja muotialan työntekijää, joten voi olla, että käännöksellä on haluttu tuoda ilmaisu lähemmäs suomalaisia naisia ja siten helpommin samastuttavaksi.

Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä (2011: 620) ranskankielisen ilmaisun kääntämisessä on puolestaan käytetty säilyttämistä, sillä *midinette* on suomennettu *ompelijattarena*:

’Sekin on ymmärrettävää, etteivät **ompelijatar**, kotiapulainen ja sihteeri halua luopua miesten tuesta.’

Toinen esimerkki yläkäsitteestä on de Beauvoirin käyttämästä sanasta *épouse* (1949: 431), joka on feminiinimuoto sanasta ‘puoliso’.

’Le code français ne range plus l’obéissance au nombre des devoirs de l’**épouse** et chaque citoyenne est devenue une électrice ; [...]

Sunin käännös (1981: 365) sanasta *épouse* on tässä *nainen*, eli puolison yläkäsite.

’Ranskan lain mukaan ei **nainen** enää ole velvollinen tottelemaan miestään, ja nainen on saanut äänioikeuden.’

Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä (2011: 619) *épouse* puolestaan on kääntynyt *aviovaimona*:

’Ranskan lain mukaan **aviovaimo** ei ole enää velvollinen tottelemaan avio-miestään, ja nainen on saanut äänioikeuden.’

Suni kuitenkin täsmentää käännöksessään naisen roolia ja asemaa omistusliitteellä sanassa ‘miestään’. Omistusliitteestä selviää, että kyseessä on todennäköisesti nainen, jolla on suhde mieheen. Suni ei kuitenkaan tarkenna, onko kyseessä avo- tai avioliitto tai seurustelusuhde, vaikka ranskan sana ‘épouse’ tarkoittaa nimenomaan aviopuolisoa (Larousse). Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä (2011: 619) sen sijaan ‘épouse’ on kääntynyt sanalla ‘aviovaimo’, jossa on ranskankielisen sanan merkitys aviopuolisosta.

Alakäsitteillä voidaan tuoda ilmaisuun tarkkuutta, ja myös rinnakkain voidaan käyttää useampaa alakäsitettä rinnakkain. Näin voidaan muodostaa merkitys esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, joissa tarkkaa ilmaisua ei ole kohdekielellä. Näiden lisäksi alakäsitteillä on mahdollista konkretisoida ja korostaa ilmaisuja tai käyttää synonyymiä tai antonyymiä. Toisinaan kääntäjä voi muuttaa käännöksen sävyä käyttämällä vähemmän voimakasta tai voimakkaampaa ilmaisua.

Naispuolista työntekijää tarkoittavan sanan *employée* (de Beauvoir, 1949: 433) suomennoksessa oli kummassakin suomennoksessa käytetty alakäsitettä.

’On comprend aussi que la midinette, l’**employée**, la secrétaire ne veulent pas renoncer aux avantages d’un appui masculin.’

Suni on suomentanut alakäsitteellä *myyjätär*, jossa hän painottaa sanan feminiinimuotoa (1981: 366) *-tär*-päätteellä.

’Ymmärtää myös hyvin, miksi tehtaantyttö, **myyjätär** ja toimistoapulainen eivät halua luopua miehisestä tuesta.’

Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä *employée* puolestaan on suomennettu sanalla *kotiapulainen* (2011: 620).

’Sekin on ymmärrettävää, etteivät ompelijatar, **kotiapulainen** ja sihteeri halua luopua miesten tuesta.’

Sanassa *kotiapulainen* eksplisiittisesti ole ilmaistu feminiinimuotoa, joka Sunin käännöksessä sekä ranskassa on. Toisaalta sana ‘kotiapulainen’ kuitenkin sisältää oletuksen siitä, että useimmat kotiapulaiset ovat naisia, ainakin teoksen julkaisuajankohtana. Laroussin mukaan *employée* on ‘palkallinen työntekijä, joka voi työskennellä yleisesti ottaen toimistossa, hallinnossa, myymälässä tai olla palkattuna yksityishenkilölle’ (oma suomennos). Käytännöllisesti katsoen termi on ainakin nykyisessä merkityksessään hyvin laaja-alainen ja voi kattaa monia eri ammatteja, esimerkiksi myös ravintola-alan työntekijöistä käytetään ilmaisua ‘*employée de restauration*’. Pitää kuitenkin ottaa huomioon alkuperäisen teoksen julkaisuajankohta, jolloin termi on voinut olla paljon suppeampi.

5.6.3 Kielikuvien ja idiomien kääntäminen

Kielikuvien ja idiomien kääntäminen voi olla joko muuttavaa tai säilyttävää. Kielikuvien ja idiomien eli kieleen vakiintuneiden ilmaisujen kääntämisessä voidaan käyttää luovuutta esimerkiksi siten, että ilmaisun merkitys selviää myös kohdekulttuurissa. Voi nimittäin olla, ettei kyseistä idiomia ole kohdekulttuurissa, jolloin kääntäjä voi kääntää idiomien muuntaen tai jopa sanasta sanaan. Käännöstapa riippuu paljon siitä, kuinka tunnettu kielikuva tai idiom on. Toisaalta myös kohdekulttuurissa tuntemattomia idiomeja voidaan kääntää sanasta sanaan, jos ilmaisu on kääntäjän mielestä tarpeeksi selkeä. Kääntäjä voi päätyä kuitenkin sellaiseenkin ratkaisuun, että kielikuvan sanoma käy ilmi käännöksestä, vaikkei käännös olisikaan kielellisesti yhtä värikäs

kuin alkuperäinen kielikuva. Toisinaan on mahdollista sekin, että kääntäjä tulkitsee idiomia tai kielikuvaa suppeasti, mistä johtuu käännöksen pelkistyminen. (Leppihalme, 2007: 370).

Aineistostani löytyy mielenkiintoinen tapaus idiomista *bien pensante* ja sen käännöksistä: (de Beauvoir, 1949: 432)

‘Une dame importante et **bien pensante** a fait récemment une enquête auprès des ouvrières des usines Renault :[...]’

Suni on kääntänyt sanan *bien pensante* *hyvää tarkoittavana* (1981: 366):

‘Muuan tunnettu ja **hyvää tarkoittava** rouva teki äskettäin tutkimuksen Renaultin tehtaiden naistyöläisistä’

ja uudempi käännös (2011: 620) ‘eräs tunnettu konservatiivinainen’. Tässä tapauksessa Suni on tulkinut suppeasti ranskan idiomien ‘bien pensante’ erillisinä sanoina ‘hyvää tarkoittava’, vaikka sanaliittona se tarkoittaakin lähinnä ‘konservatiivisesti ajattelevaa’ ja ainakin nykyään on jopa halventava ilmaisu. Toki on huomattava, että de Beauvoir on kirjoittanut ‘bien pensante’ ilman yhdysviivaa, joten yhdysviivalla kirjoitettuna ‘bien-pensante’, on huomattavasti selkeämpi kuin erikseen kirjoitettu muoto. Sanakirjasta (Larousse) löytyy ilmaisu lähinnä yhdysviivalla, mutta ennen se on voinut olla yleinen erikseen kirjoitettuna. Uudemmassa käännöksessä puolestaan on otettu huomioon idiomien ja käännetty sana ‘dame’ eli ‘rouva’ sanalla ‘nainen’. Suni käytti sukupuolen ilmaisuun sanaa ‘rouva’.

5.6.4 Kotouttaminen

Yksi pragmaattisiin strategioihin lukeutuva käännösstrategia on kotouttaminen eli *kulttuurinen adaptaatio* (Leppihalme, 2007: 370). Kääntäjä voi käyttää kotouttamista muuttaakseen jonkin lähdekulttuurissa olevan kulttuurisen ilmiön tai asian tutumaksi kohdekulttuurissa. Kotouttaminen voi tarkoittaa myös paikannimiä, henkilönnimiä, tapoja tai mittoja. Yleisimmin kotouttamista käytetäänkin lastenkirjallisuuden suomentamisessa. (Leppihalme, 2007: 370).

Aineistossani esiintyvä de Beauvoirin käyttämä sana *paria* (1949: 433) on Sunin käännöksessä säilynyt käännöslainana, mutta kotoutettu Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä.

'[...] si elle se contente de ce qu'elle gagne, elle ne sera qu'une **paria** ; [...]

Sunin suomennoksessa *paria* on säilynyt *pariana* (1981: 366, ks. käänöslainat):

'Jos tyttö tyytyy siihen, mitä itse ansaitsee, hän pysyy aina **pariana**, [...]

Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käänöksessä se on kotoutettu ja käännetty sanalla *hylkiö* (2011: 621).

'Jos hän tyytyy siihen mitä tienaa, hänestä tulee **hylkiö**, [...]

Hylkiö ei herätä samaa miellelyhtymää Intian alimpaan kastiin kuin 'paria', mutta se on ilmaisuna hyvin konkreettinen eikä sen merkitys jää lukijalle epäselväksi.

5.6.5 Alluusioiden kääntäminen

Alluusiolla tarkoitetaan intertekstuaalisia viittauksia muihin teoksiin, joiden kirjailija voi ajatella olevan yleisesti tunnettuja. Tällaisia lukijalle tuttuja muita asioita voivat olla esimerkiksi sitaatit tai kulttuuriset piirteet. Leppihalme (2007: 371) toteaa, että edellytyksinä vakiintuneen käänöksen käytölle ovat sama kulttuuri tai osakulttuuri sekä sitaatin tai muun alluusion tunnettuus.

Alluusioita voidaan kääntää kuitenkin myös muuntamalla, vaikkakin sen edellytyksenä on, että lukija tunnistaa viittauksen jopa osittaisista lisäyksistä, vaihdoista tai poistoista huolimatta. Tärkeintä alluusioiden kääntämisessä lienee se, että itse ajatus käännetään. Käänöslaina voi nimittäin aiheuttaa epäselvyyttä kulttuurierojen vuoksi. Toisaalta kääntäjä voi myös lisätä jotakin sellaista, minkä perusteella lukijalle selviää mistä on kyse. Kääntäjä saattaa myös käyttää toista tunnetumpaa sitaattia tai esimerkiksi muuntamalla alluusion runollisemmaksi. Nykyisin alluusioidet säilytetään useammin, joten poistoa käytetään strategiana vähän. (Leppihalme, 2007: 372).

Aineistossani ei esiintynyt varsinaisia sitaatteja, mutta kulttuurisidonnaisia ilmaisuja kyllä esiintyi. Yksi niistä on jo aiemmin käsittelemäni sana *paria*, joka esiintyi Sunin käänöksessä (ks. luku 5.6.4). *Paria* viittaa Intiaan ja on siten kulttuurisidonnainen. Toinen voisi olla myös *courtisane* eli *kurtisaani*, jota oli käytetty Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käänöksessä (ks. luku 5.5.1). *Kurtisaani* on tarkoittanut hovinaista, ja tulee ranskan hovia tarkoittavasta sanasta *cour*. Sitten se on tarkoittanut sekä Ranskassa että Italiassa olleita yläluokkaisia naisia, jotka toimivat prostituoituina tai rakastajina.

5.7 Lisäykset

Yksittäisen sanan lisäyksiä esiintyi sekä Sunin (1981) ja Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken (2011) käännöksissä. Esimerkikkinä seuraava de Beauvoirin (1949: 431) virke:

’[...] ces libertés civiles demeurent abstraites quand elles ne s’accompagnent pas d’une autonomie économique ; [...]’

Suni on käännöksessään (1981: 365) lisännyt sanan *nainen*, jolloin naisesta on tullut aktiivinen toimija virkkeessä:

’Mutta nämä kansalaisoikeudet pysyvät abstrakteina kunnes **nainen** on saavuttanut taloudellisen riippumattomuuden.’

De Beauvoirin virkkeessä ’nämä kansalaisoikeudet pysyvät abstrakteina, ellei niitä seuraa taloudellinen riippumattomuus’ (oma suomennos). Naista ei siis mainita eksplisiittisesti, vaikka oletuksena onkin, että on kyse nimenomaan naisen kansalaisoikeuksista ja taloudellisesta riippumattomuudesta. Myös Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä (2011: 619) on lisätty *nainen*:

’Nämä kansalaisvapaudet ovat kuitenkin tyhjiä käsitteitä, jos **nainen** ei ole saavuttanut taloudellista riippumattomuutta.’

Molemmissa käännöksissä on tuotu selvemmin ilmi naisen aktiivinen toimiminen taloudellisen riippumattomuuden saavuttamiseksi.

5.7.1 Selittäminen

Selittämistä käytetään käännösstrategiana usein kotouttamisen yhteydessä. Selittäminen on käännösstrategia, jolla selvennetään lukijalle ennestään tuntemattomia asioita. Selittäminen tapahtuu usein suoraan tekstissä, mutta myös alaviitteitä voidaan käyttää selittämään asioita. Leppihalme huomauttaa, että alaviitteiden käyttäminen on kuitenkin vähentynyt kaunokirjallisuudessa, sillä liika alaviitteiden tai selitysten määrä voi toisinaan jopa haitata lukukokemusta. Tästä syystä selitykset pyritään monesti upottamaan tekstiin siten, etteivät ne häiritse lukijaa. Toinen vaihtoehto alaviitteille on loppuviitteet, joista lukija halutessaan saa lisää tietoa. (Leppihalme, 2007: 370). Vain suuremmat kulttuurierot selitetään esimerkiksi alaviitteissä tai suoraan tekstissä. Toisaalta lukija voi myös olla kiinnostunut vieraan kulttuurin ilmiöistä ja selitykset ovat silloin paikallaan. (Leppihalme, 2007: 372–373).

Selittämistä ei ollut käytetty kummassakaan käännöksessä aineistossani käännösstrategiana. Sen sijaan Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennosten molemmissa osissa (2009 ja 2011) on runsaasti alaviitteitä, joissa he antavat lisätietoa lukijalle. Yhtäkään alaviitettä ei kuitenkaan ole juuri aineistooni kuuluvassa osassa.

6. Loppupäätelmät

Tässä tutkielmassa vertailin keskenään naiseen viittaavia ilmaisuja de Beauvoirin *Toisen sukupuolen* suomennoksista luvussa ”Itsenäinen nainen”. Luokittelin ilmaisut Leppihalmeen (2007) käännösstrategioiden jaottelun mukaan. Lisäksi vertailin käännöksissä esiintyviä tyylillisiä seikkoja keskenään, kuten naiseen viittaavia etuliitteitä ja päätteitä.

Yleisesti käännösstrategian määrittäminen ei kaikissa tapauksissa ole mutkatonta, sillä toisinaan käännösstrategioita käytetään myös päällekkäin. Esimerkiksi samassa virkkeessä saattaa esiintyä useampaakin eri strategiaa tai pelkästään yhden lauseenjäsenen strategiaksi voisi sopia useampi kuin yksi strategia. Kääntäminen kun usein on automatisoitunutta toimintaa, eikä kääntäjä välttämättä tietoisesti valitse tiettyä strategiaa (Gambier, 2010: 417; Leppihalme, 2007: 366).

Toisaalta osa käännösstrategioista selittyy pitkälti suomen ja ranskan kieliopillisilla eroavaisuuksilla. Tällaisia strategioita ovat lauseopillinen muutos ja kotouttaminenkin monissa tapauksissa. Usein ranskan sanajärjestystä on välttämätöntä muuttaa suomen kieleen sopivaksi tai on luontevampaa käyttää kielelle luontaisempaa ilmausta, mikä puolestaan tarkoittaa usein kotouttavaa käännösstrategiaa tai lauseopillista muutosta, millä selittyy molempien strategioiden yleisyys kummassakin suomennoksessa. Näiden strategioiden yleisyydestä huolimatta eniten käännöksissä esiintyi säilyttämistä. Kenties de Beauvoirin oma tyyli on haluttu säilyttää mahdollisimman tarkasti ja käytetyt ilmaisut ovat luontuneet hyvin suomen kieleen.

Koska Sunin käännöksessä ei ole kääntäjän esipuhetta, ei ole varmaa onko käännösstrategioita käytetty tietoisesti vai tiedostamatta. Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksessä puolestaan on suomentajien saatesanat, joissa he perustelevat ratkaisujaan eri termien käännöksille. He myös toteavat, että joissakin tapauksissa he ovat käyttäneet alaviitteitä selventämään käännöstä. Sähköpostikeskustelussa Erika Ruonakoski (2019) totesi, etteivät he tietoisesti käyttäneet feministikäntämistä tai eksplisiittistä sukupuolineutraaliutta käännöksessään. Kuten hän artikkelissaankin (Ruonakoski, 2017) kertoi, usein esimerkiksi jonkin ranskan sukupuolittuneen persoonanapronominin suomennoos oli kielellisen selvyuden mukaisesti ’nainen’.

On ymmärrettävää, että käännöksessä halutaan säilyttää alkuperäisteoksen ilmaisun tyyli ja sävy, eikä ole yksinkertaista säilyttää ilmaisun sävyä toisella kielellä, jossa ei ole samoja keinoja esimerkiksi sukupuolen ilmaisuun kuin lähdekielellä. Sähköpostikeskustelussa Erika Ruonakoski (2019) kertoi, että heidän ilmaisunsa seurasi alkutekstiä ja de Beauvoirin ilmaisua, eikä heidän tarkoituksensa ollut uudistaa täysin teoksen kieltä tai häivyttää alkuperäisteoksen ajankohtaa.

Tutkielmani tarkoituksena on osallistua keskusteluun kielen seksismistä ja tuoda ilmi, millaisin tavoin kääntäjä voi ottaa sukupuolet huomioon. Kääntäjä voi vaikuttaa sukupuolen ilmaisuun käännösvalinnoillaan, mutta alkutekstistä poikkeaminen voi johtaa huomattavaankin kritiikkiä.

Lähteet

- Beauvoir, S. d. (1949). *Le deuxième sexe I. Les faits et les mythes*. Paris : Gallimard
- Beauvoir, S. d. (1949). *Le deuxième sexe II. L'expérience vécue*. Paris : Gallimard
- Beauvoir, S. d., Koskinen, I., Lukkari, H., Ruonakoski, E. & De Beauvoir, S. (2009). *Toinen sukupuoli: I, Tosiasiat ja myytit*. Helsinki: Tammi.
- Beauvoir, S. d., Koskinen, I., Lukkari, H., Ruonakoski, E. & De Beauvoir, S. (2011). *Toinen sukupuoli: II, Eletty kokemus*. Helsinki: Tammi.
- Beauvoir, S. d. & Suni, A. (1980). *Toinen sukupuoli*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Bitsch, A. (30.4.2018): *Simone de Beauvoir: From Sartre's secretary to feminist style icon* <http://kjonnsforskning.no/en/2018/04/simone-de-beauvoir-sartres-secretary-feminist-style-icon> (katsottu 11.11.2019)
- Bogic, A. (2011). *Why Philosophy Went Missing: Understanding the English Version of Simone de Beauvoir's Le deuxième sexe*. Teoksessa L. Von Flotow-Evans, *Translating women*. (151–166). Ottawa: University of Ottawa Press.
- Chesterman, A. (1997). *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*. (94–112). Amsterdam: Philadelphia: J. Benjamins.
- Colebrook, C. (2004). *Gender*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Engelberg, M. (2016): Yleispätevä mies: suomen kielen geneerinen, piilevä ja kielipillistava maskuliinisuus, Väitöskirja, Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/163013/YLEISPAT.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (katsottu 13.10.2019)
- Euroopan unionin neuvosto (2018): *Osallistava viestintä neuvoston pääsihteeristössä* https://www.consilium.europa.eu/media/35449/fi_brochure-inclusive-communication-in-the-gsc.pdf (katsottu 13.10.2019)

Gambier, Y. (2010): *Translation strategies and tactics* teoksessa *Handbook of Translation Studies: Volume 1*, Y. Gambier, and L. van Doorslaer, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.

Heikkala, H. (2016): *Feminismiä ei-feministisissä teksteissä. Kääntäjän ideologia ja feministinen kääntäminen kaunokirjallisuudessa*. Pro Gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.

Kaleva (2.11.2009, 15:04) Beauvoirin Toinen sukupuoli käännetty lyhentämättömänä <https://www.kaleva.fi/uutiset/kulttuuri/beauvoirin-toinen-sukupuoli-kaannetty-lyhentamattomana/246757/> (katsottu 19.6.2019)

(1974). *Kirjallisuusarvosteluja: A, Tietokirjallisuus*. Helsinki: Kirjastopalvelu.

Koivunen, P. (2006): *Näkyvä kääntäjä ja näkyvä nainen. Feministisen käännösstrategian soveltaminen englant-suomi -käännökseen*. Pro Gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.

Koskinen, K. (2015). *Sata kirjaa, tuhat suomennosta: Kaunokirjallisuuden uudelleen kääntäminen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Larousse, Dictionnaire de français, s.v. *bien-pensante, employée, épouse, midinette, paria*, <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais> (katsottu 13.11.2019)

L. Zuckerman, C. Borde & S. Malovany (2011): *The Second Sex: a talk with Constance Borde and Sheila Malovany Chevallier* Laurel Zuckerman's Paris Weblog <https://www.laurelzuckerman.com/2011/03/paris-writers-news-talks-about-simone-de-beauvoirs-the-second-sex-with-constance-borde-and-sheila-ma.html> (katsottu 24.6.2019).

Leppihalme, R. (2007): Kääntäjän strategiat. Teoksessa H. K. Riikonen & U. Kovala (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia: 2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 365–373.

Moi, T. (2002). While We Wait: The English Translation of The Second Sex. *Signs*, 27(4), 1005-1035. doi:10.1086/339635

Munday, J. (2009). *The Routledge companion to translation studies*. London [u.a.]: Routledge.

Nikula, J. (2015). *Suni, Annikki*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-010013> (katsottu 13.10.2019)

Pettersen, T. (2017). *Texts Less Travelled: The Case of Women Philosophers* teoksessa *Gender and Translation: Understanding Agents in Transnational Reception*, toim. Isis Herrero López, Johanna Akujarvi, Cecilia Alvstad, Synnøve Lindtner, York University, Vita Traductiva, Collection in Translation Studies 2017, (153–178)

Piehl, A. (2018). *Kohti syrjimätöntä kielenkäyttöä* Kielikello 2/2018. <https://www.kielikello.fi/-/xxx> (katsottu: 13.10.2019).

Ruonakoski, E. (2017). “Retranslating *The Second Sex* into Finnish: Choices, Practices, and Ideas”, *On ne naît pas femme : on le devient: The Life of a Sentence*, toim. Bonnie Mann ja Martina Ferrari, 31–54. New York, Oxford University Press. (Painoa edeltävä versio, saatu Ruonakoskelta.)

Ruonakoski, E. (2019) Sähköpostikeskustelu Erika Ruonakosken kanssa 18.2.2019

Savon Sanomat (2.11.2009, 17:07). Beauvoirin Toinen sukupuoli käännetty lyhentämättömänä <https://www.savonsanomat.fi/kulttuuri/Beauvoirin-Toinen-sukupuolik%C3%A4%C3%A4nnetty-lyhent%C3%A4m%C3%A4tt%C3%B6m%C3%A4n%C3%A4/616193> (katsottu 19.6.2019)

Simon, S. (1996). *Gender in translation: Cultural identity and the politics of transmission*. London: Routledge.

Simons, M. A. (1983). *The Silencing of Simone de Beauvoir: Guess What’s Missing from The Second Sex*, teoksessa Simons, M. A. (2001). *Beauvoir and the second sex: Feminism, race, and the origins of existentialism*. Lanham, Maryland ; Oxford, England: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Solberg, I. H. (2017) The Changing Images of Simone de Beauvoir in Norway, NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research, 25:4, 317–333

Taivalkoski-Shilov, K. (2015). Reading, voicing and rewriting Foucault in Finnish: the case of *Histoire de la sexualité*. In *Vita Traductiva : Translating the Voices of*

Theory/ La traduction des voix de la théorie (Vol. 8, 27–61). Quebec: Les Éditions québécoises de l'oeuvre.

Tapio, J. (2006): *Miten sukupuoli käännetään? Esimerkkinä Monica Alin romaanin Brick Lane suomennos ja saksannos*, Pro Gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.

Tidd, U. (2009). *Simone de Beauvoir*. London: Reaktion Books.

Toury, G. (2011) *Translation Problem* teoksessa *Handbook of Translation Studies: Volume 2*, toim. Yves Gambier, and Luc van Doorslaer, John Benjamins Publishing Company, 2011. (169–174).

Turun Sanomat (1.11.2009, 1:31) Feministinen klassikko ilmestyy viimein kokonaisuutena: *Sukupuoli ei ole kohtalo* <https://www.ts.fi/kulttuuri/kirjat/arviot/85104/Sukupuoli+ei+ole+kohtalo> (katsottu 19.6.2019)

Turun Sanomat (9.1.2012, 2:30) *Kuinka ihmisestä tehdään nainen* <https://www.ts.fi/kulttuuri/kirjat/arviot/296873/Kuinka+ihmisesta++tehdaan+nainen> (katsottu 19.6.2019)

von Bonsdorff, P. & Seppä, A. (2002). *Kauneuden sukupuoli: Näkökulmia feministiseen estetiikkaan*. Toim. P. von Bonsdorff & A., Helsinki: Gaudeamus.

von Flotow, L. (2009): *Contested Gender in Translation: Intersectionality and Metramorphics*, Palimpsestes, <http://journals.openedition.org/palimpsestes/211> (katsottu 13.10.2019)

von Flotow, L. (2010): *Gender in Translation* teoksessa *Handbook of Translation Studies : Volume 1*, toim. Y. Gambier & L. van Doorslaer, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.

von Flotow, L. (1991). Feminist Translation: Contexts, Practices and Theories. *TTR : traduction, terminologie, rédaction*, 4(2), 69–84.

Vuorela, U. (1999) Postkoloniaali ja kolmannen maailman feminismi. Teoksessa Aikarainen, J. & Ripatti, T. toim. *Rotunaisia ja feminismejä*. Tampere: Vastapaino, (13–37).

1. Introduction

Dans ce mémoire de master, j'étudie les traductions d'expressions féminines en comparant l'œuvre célèbre du féminisme *le Deuxième sexe* de Simone de Beauvoir et ses deux traductions en finnois. La première traduction a paru en 1981 et elle est faite par Annikki Suni, une traductrice spécialisée en littérature, qui a traduit du français, de l'allemand, de l'anglais, de l'italien et de l'espagnol vers le finnois. Elle est surtout connue comme traductrice de Marcel Proust, Milan Kundera et Simone de Beauvoir. Sa traduction du *Deuxième sexe* (en finnois « Toinen sukupuoli ») a été délibérément abrégée, par choix éditorial. (Nikula, 2015).

Quelques décennies plus tard, en 2009 et en 2011, ont parus les deux tomes du *Deuxième sexe*. Cette fois-ci, l'œuvre de Simone de Beauvoir a été traduite complètement. Les traductrices de cette dernière traduction sont Iina Koskinen, Hanna Lukkari et Erika Ruonakoski. Vu qu'elles sont des philosophes et féministes (Ruonakoski, 2019), elles ont fait attention aux termes du domaine de la philosophie existentialisme.

Puisque *le Deuxième sexe* est un œuvre vaste et consiste en deux tomes, j'ai choisi d'examiner plus précieusement la troisième partie *Vers la libération* et son chapitre *La femme indépendante* du deuxième tome, *L'expérience vécue*. Je compare les expressions féminines et leurs traductions en finnois. Ce qui m'intéresse le plus, ce sont les stratégies de traduction utilisées dans les deux traductions en finnois et les différences entre ces traductions.

Dans l'analyse, sera utilisée la classification des stratégies de Ritva Leppihalme (2007). Leppihalme classifie les stratégies en quatre catégories principales : omissions, ajouts, changements et conservations. Effectivement, il est supposé que les traductions diffèrent les unes des autres sous l'angle des expressions utilisées : le langage est devenu plus inclusif grâce au débat sur le sexisme du langage. Seront ainsi considérés les préfixes et suffixes en finnois qui marquent la féminité du nom, car ce sont des faits qui influencent le style. Par exemple, le suffixe *-tar* est devenu obsolète sauf dans des expressions figées, comme 'kuningatar', 'reine' en français.

Un autre point de vue qui semble évident au sein des expressions féminines, ce sont les différences entre le finnois et le français. Vu que le français est une langue utilisant

le genre féminin et masculin, le genre d'une expression utilisée est clair pour le lecteur. En revanche, vu qu'en finnois il n'y a pas d'articles, le genre n'est pas systématiquement marqué en finnois. Pourtant, il se peut que le genre soit explicitement affiché à un nom avec un préfixe ou un suffixe, qui souvent marque le féminin. C'est-à-dire, le masculin est souvent générique, alors que le féminin est marqué lorsque l'on veut accentuer la féminité du nom. Par exemple, les noms de métiers sont inclus dans cette catégorie. L'utilisation des marqueurs de genre est problématique parce que ceux-ci changent la nuance d'un nom, et dans quelques cas, ils peuvent même ajouter une connotation négative ; par exemple, ils peuvent déconsidérer des personnes exerçant un métier. En outre, la traduction féministe est importante car le langage reflète des valeurs et des opinions d'un.e locuteur.trice. Cela fait qu'une expression peut faire progresser ou diminuer l'égalité entre les sexes.

L'objectif est d'examiner les solutions d'un.e traducteur.trice lorsqu'il ou elle rencontre des problèmes de traduction (Toury, 2011) s'il est difficile de trouver une expression équivalente dans la langue cible. Quant à Toury (2011), le problème de traduction peut, par exemple, être une difficulté d'expression liée à la culture cible ou à la traductibilité d'un texte. Entre autres, la personne traduisant peut donc remplacer le langage sexiste en utilisant du langage neutre ou de l'adaptation culturelle.

Conséquemment, il est intéressant de voir quelle stratégie sera le plus utilisée lorsque la personne traduisant se confronte aux problèmes de traduction. Il est supposé que Annikki Suni n'aurait guère employé l'omission en traduisant des expressions féminines, mais plutôt souligné la féminité. Cependant, au moment où Suni a traduit l'œuvre (1981), le langage non-sexiste n'était pas encore connu en Finlande. En tenant compte de ces faits, Koskinen, Lukkari et Ruonakoski auraient modifier leur texte en un langage plus moderne et en un style plus neutre.

2. Traduction féministe et exercice du pouvoir

Même si la deuxième vague féministe a bien commencé dans les années 1960 et 1970 en tant que phénomène social, au sein des sciences de la traduction, le féminisme devenait plus courant pendant les années 1980 (von Flotow, 2010). Quant à von Flotow (1991 : 70), l'idée principale de la traduction féministe est de traduire un texte d'un point de vue féminin, par exemple, en décrivant des expériences de femmes. Il ne

s'agit donc pas seulement d'attirer l'attention d'un.e lecteur.e, bien que cela soit utile pour la visibilité des femmes dans la littérature.

Alors, il peut être considéré que la traduction féministe a renversé la suprématie des hiérarchies, vu que la modification d'un texte à l'aide d'une idéologie féministe manifeste un exercice du pouvoir. Pareillement au fait que plusieurs expressions liées à la traduction ont été même sexistes et méprisantes et qu'elles ont marqué le pouvoir des mots, la traduction féministe utilise le pouvoir pour supprimer la suprématie du sexe masculin et pour valoriser la féminité (Munday, 2009 : 192 & 216). Dans la traduction féministe, la personne traduisant modifie le texte source, voire les intentions de l'auteur.e d'une manière quasi révolutionnaire. Il s'agit d'un phénomène semblable à une adaptation culturelle, par exemple, la traduction d'un texte à une minorité culturelle (Simon, 1996 : 16).

Parmi d'autres stratégies, utilisées pour ajouter de la visibilité des femmes et des personnes traduisant, il est possible de mentionner les notes en bas de page, les préfaces et le fait de modifier les expressions du masculin générique pour qu'elles prennent en considération tout le monde (ibid. : 14). En plus des expressions, il est possible de se servir d'un **langage neutre**, c'est-à-dire de l'écriture inclusive ou rédaction épïcène (Conseil de l'Union européenne, 2018).

D'un côté, la traduction féministe enfreint la norme de la traduction, qui est la fidélité, car dans cette méthode, la personne traduisant est plus libre par rapport au texte source. De l'autre, dans la traduction féministe, la personne traduisant doit informer le/la lecteur.trice, dans la préface, des modifications qu'elle va apporter au texte.

2.1 Retraduction

Selon Koskinen et Paloposki (2015 : 9), la retraduction est la seconde version de la traduction faite, dans la même langue, quelques années après. Les raisons idéologiques jouent ainsi un rôle déterminant pour la retraduction ; ainsi, par exemple lorsqu'une idéologie est prédominante ou si elle s'écroule (Koskinen & Paloposki, 2015 : 9). En effet, les idéologies sont variantes : dans ce cas, il s'agit de se concentrer sur l'influence du féminisme dans les œuvres traduites.

Vu que deux traductions sont comparées à un texte source, la retraduction reste donc un concept essentiel pour ce mémoire. Cependant, ne sera pas traité ici l'*hypothèse de*

retraduction, c'est-à-dire, de savoir si la seconde traduction est plus fidèle au texte source que la première traduction (Koskinen & Paloposki, 2015 : 8). Ne sera pas non plus considéré que la seconde traduction est une mise à jour de la première.

Les traductrices de la seconde traduction du *Deuxième sexe*, Koskinen, Lukkari et Ruonakoski (2009 : 29) constatent que leur traduction est intégrale, alors que, dans la première traduction, Suni a fait plusieurs omissions. Puisque Koskinen, Lukkari et Ruonakoski sont des philosophes, elles ont fait attention en traduisant aux termes de l'existentialisme de Beauvoir (Koskinen, Lukkari et Ruonakoski, 2009 : 25). En outre, les autres expert.e.s de différents domaines, par exemple, la biologie et la psychanalyse, ont été consulté.e.s pour la seconde traduction (idem. : 35). D'un côté, la nouvelle traduction rend donc possible que l'œuvre de Beauvoir peut être lu complètement en finnois, de l'autre, la nouvelle traduction rassure que ses informations scientifiques soient correctes. Etant donné que Suni est connue comme traductrice de littérature, je suppose qu'elle s'est concentrée sur la traduction créative de l'expression de Beauvoir.

Dans la seconde traduction, le fait que les traductrices ont pris en considération les expressions féminines reflète le temps et la société. La valeur de l'égalité et du féminisme a augmenté, dont, par exemple, le mouvement *Me Too* reste représentatif. Dans la retraduction, le **présentisme** signifie à la fois la reconnaissance croissante des traductions de l'époque contemporaine et le fait qu'elles soient encore meilleures que les traductions précédentes. La retraduction signifie aussi la façon de retraduire un texte tout en prenant en compte les valeurs d'aujourd'hui, notamment, l'omission ou la modification des noms ou des expressions racistes. (Koskinen & Paloposki, 2015 : 220). A la suite du féminisme, qui reste une idéologie, l'idée de base de la traduction féministe est probablement plus forte que celle du présentisme, car il n'a pas d'idéologie au fond, mais seulement des valeurs en général. Même si les deux se basent sur certaines valeurs, il semble que la traduction féministe ne reflète pas seulement les valeurs d'époque contemporaine, mais elle vise plus activement à un changement.

Koskinen et Paloposki constatent (2015 : 11) qu'il est essentiel de se renseigner sur le contexte des traductions et les personnes traduisant pour comparer les traductions. C'est pourquoi sont ensuite présentées les critiques sur ces traductions.

3. Traductions

Dans ce chapitre, je présente brièvement les différences structurales des traductions en finnois sur la base de comparaison au texte source. En premier vient donc la traduction de Suni, et ensuite, celle de Koskinen, Lukkari et Ruonakoski.

3.1 Traduction de Suni

Comme il a déjà été constaté dans l'introduction, la traduction de Annikki Suni a été un abrégé. Vu qu'il manque la préface de la traduction de Suni, celle-ci ne peut pas se justifier des omissions faites dans sa traduction. Ainsi, comparé au texte source de Simone de Beauvoir, il manque les chapitres suivants : *Le point de vue psychanalytique*, *La lesbienne*, *La vie de société*, *Prostituées et hétaires*, *La narcissiste*, *L'amoureuse* et *La mystique*. Au moment de la parution, ces omissions ont été relevées par la critique littéraire, que je vais traiter dans le chapitre 4.

3.2 Traduction de Koskinen, Lukkari et Ruonakoski

Les deux tomes traduits par Iina Koskinen, Hanna Lukkari et Erika Ruonakoski ont parus en 2009 et 2011. Même si ces traductions sont intégrales, les chapitres sont divisés en deux tomes, dans une organisation bien différemment que dans celle de Beauvoir. Bien que le dernier chapitre du premier tome de Beauvoir soit *La lesbienne*, le dernier chapitre de la traduction est II de la partie *Mythes* (Koskinen, Lukkari et Ruonakoski, 2009).

Ici, sont traités, en abrégé, des choix de traduction de Koskinen, Lukkari et Ruonakoski, tout en se basant sur l'article de Ruonakoski (2017), dans lequel sont montrés des exemples. Néanmoins, il s'agit de se concentrer surtout sur les choix concernant les expressions féminines qui sont comprises dans mon matériel.

Il est intéressant que, quelquefois, les traductrices ont ajouté des expressions qui marquent explicitement le genre, comme « homme » ou « femme », bien que de Beauvoir ne les ait pas utilisées. Ruonakoski justifie ce choix avec le pronom *hän*, qui se réfère aussi bien à une femme ou à un homme, contrairement au français, où il existe distinctement les pronoms masculins et féminins *il* et *elle*. (Ruonakoski, 2017 : 6).

D'ailleurs, Ruonakoski mentionne le mot *féminin* en français, que Koskinen, Lukkari et Ruonakoski ont traduit plusieurs fois avec un génitif à la place d'un adjectif. Cela

est pertinent, car le mot *féminin* s’y trouve quelques fois, dont en exemple le « travail *féminin* » qui est traduit avec le génitif « *naisen työssäkäynti* », et non avec l’adjectif dans les deux traductions. (Ruonakoski, 2017 : 7).

Selon Ruonakoski, les faits les plus essentiels dans la traduction sont la facilité et l’exactitude. Elle ajoute aussi que Koskinen, Lukkari et Ruonakoski ne se sont pas précisément entretenues des différentes théories de traduction ensemble avec les traductrices (Ruonakoski, 2017 : 18). Dans la préface et les notes en bas de page, Koskinen, Lukkari et Ruonakoski ont expliqué des termes de l’œuvre, donc le travail des traductrices reste visible. (Ruonakoski, 2017 : 24).

4. Accueil des traductions en finnois

Sont ensuite présentés les points principaux sur les critiques faites aux deux traductions en finnois. Pour commencer, l’accueil de la traduction de Suni en 1981, et ensuite, l’accueil sur la traduction des deux tomes de Koskinen, Lukkari et Ruonakoski en 2009 et 2011.

4.1 Accueil de la traduction de Suni

Pour approfondir plus le contexte de la première traduction, sont étudiées les critiques de la première traduction du *Deuxième sexe* (« *Toinen sukupuoli* ») parues plus précisément dans l’ouvrage *Kirjallisuusarvosteluja* (« Critiques littéraires ») (1974 : 345–348 & 553–555). Les critiques regardées ont paru dans des journaux finlandais en 1981 ; et la plupart de ces critiques se sont portées sur les omissions de Suni, parce qu’elle n’a pas pu les justifier dans la préface ou dans les notes en bas de page. Etant donné que ces omissions concernent des chapitres complets, dont, par exemple, une traite des lesbiennes et un autre des prostituées, les critiques ont trouvé que ces omissions sont faites pour censurer des tabous. Cela est aussi la raison pour laquelle de telles omissions ont éveillé les soupçons qu’il s’agit en fait de décisions éditoriales. Toutefois, l’opinion commune, malgré tout, a été que la traduction de Suni était importante pour le féminisme en Finlande.

4.2 Accueil de la traduction de Koskinen, Lukkari et Ruonakoski

Comme dans le chapitre précédent, sont présentées ici brièvement des critiques de la seconde traduction. Elles ont paru dans les journaux suivants en Finlande : *Turun Sanomat*, *Kaleva*, *Savon Sanomat* et *Helsingin Sanomat*. Le point commun pour chaque critique a été que cette nouvelle traduction est enfin la première traduction intégrale du *Deuxième sexe* en finnois. Ainsi, les critiques soulignent que les parties entières, omises et censurées de la première traduction sont maintenant incluses dans celle-ci. Grâce à l'expertise en philosophie de Koskinen, Lukkari et Ruonakoski, plusieurs critiques ont noté que cette traduction est plus académique que celle de Suni.

5. Stratégies dans la classification de Leppihalme

Dans ce mémoire, sont analysées les expressions féminines en les classifiant selon des stratégies de traduction. La personne traduisant emploie des stratégies variées pour trouver une solution à un problème de traduction, comme les idiomes qui sont très particuliers à une langue sans être identiques à ceux présents dans une autre langue. Le choix de la stratégie peut être fait soit consciemment, soit inconsciemment. Certes, parfois le choix peut être entre les deux, voire automatisé (Gambier, 2010 : 417 ; Leppihalme, 2007 : 366).

Non seulement ces stratégies sont l'omission, l'ajout, l'étrangéisation et la domestication, mais encore les notes en bas de page, la préface ou les explications des concepts sont des sortes de stratégie de traduction. Ces stratégies se divisent schématiquement en **stratégies globales** et **locales**. Les premières concernent des problèmes de traduction, comme le registre de langue ou des points stylistiques. Deuxièmement, les stratégies locales comprennent des problèmes de traduction à part dans le texte, comme les idiomes (ibid. : 416). Leppihalme y ajoute que la stratégie globale est dominante dans la traduction et elle définit les stratégies locales. Tout d'abord, la personne traduisant décide les faits stylistiques et elle se sert des stratégies locales en visant à un but. (Leppihalme, 2007 : 366).

Leppihalme (idem.) rappelle qu'au lieu de la personne traduisant, l'éditeur.trice peut aussi bien choisir la stratégie globale, pour des raisons économiques adaptées au marché cible. Il se peut que la traduction féministe soit décidée par l'éditeur.trice, car cette personne pourrait ainsi améliorer la vente d'un œuvre célèbre parmi les femmes, par

exemple, en Europe ou au Canada, au cas où l'œuvre source était écrite en lien au genre masculin et en excluant les femmes.

Selon Leppihalme (2007 : 368), les catégories principales des stratégies locales sont l'omission, l'ajout, la conservation et le changement, même si l'utilisation de plusieurs stratégies à la fois est possible. Leppihalme divise les stratégies en sous-catégories de la manière suivante : les mots étrangers et les emprunts de traduction ainsi que l'étrangéisation font partie de la conservation. Les changements syntaxiques, sémantiques et pragmatiques sont des sous-catégories des changements. Encore, les hypéronymes et les hyponymes sont des changements sémantiques et la domestication et les explications sont des changements pragmatiques. (Leppihalme, 2007 : 367–373). L'adaptation n'est pas particulièrement classifiée sous une catégorie car la personne traduisant peut se servir de plusieurs stratégies pour adapter une unité de traduction.

6. Stratégies employées dans les traductions

Dans cette étude, la concentration s'est portée sur la partie *Vers la libération* puisqu'effectivement, c'est une partie avec la conclusion qui résume le concept de la féminité à la fin de l'œuvre. Vu que Beauvoir y explique les différentes phases et rôles d'une femme, elle emploie plusieurs expressions féminines. Grâce à ces expressions variées, cette partie est pertinente. Ont donc été prélevés 85 énoncés dans le chapitre *La femme indépendante*. Ces énoncés ont été segmentés selon les frontières des traductions parce que quelquefois les phrases en français sont plus longues qu'en finnois.

Aussi bien dans la traduction de Suni que dans celle de Koskinen, Lukkari et Ruonakoski, les stratégies les plus utilisées sont la conservation, le changement syntaxique et la domestication. Cependant, des différences se trouvent dans le nombre des stratégies utilisées ; bien que les stratégies plus employées soient les mêmes pour les deux traductions, en exemple, la conservation a été utilisée dans la première traduction 59 fois et dans la seconde traduction 77 fois.

Un autre point intéressant est que Suni a employé des hypéronymes trois (3) fois, tandis que Koskinen, Lukkari et Ruonakoski ne les ont pas utilisés une seule fois (0 fois). En ce qui concerne les métaphores et les idiomes, il y en a une occurrence (1) dans la deuxième traduction, à la différence de la première traduction, dans laquelle il n'y en

a eu aucune (0). Cela s'explique par le fait que Suni a eu une interprétation différente d'un idiome français que Koskinen, Lukkari et Ruonakoski,

Dans aucune des deux traductions, n'apparaît la stratégie selon laquelle la personne traduisant aurait donné une explication dans une note en bas de page ou dans la préface. À la place, les traductrices ont ajouté des mots à part dans la traduction.

Au contraire de mon supposition, Koskinen, Lukkari et Ruonakoski ont employé quatre (4) omissions, tandis que Suni l'avait utilisée trois (3) fois. La différence entre les traductions a été que dans la seconde traduction, les omissions concernaient des mots à part, alors que Suni avait omis deux phrases complètes. Cela ne concerne qu'une stratégie locale, parce que dans la traduction de Suni, l'omission reste néanmoins une stratégie globale, parce que des chapitres complets ont été omis.

7. Conclusion

Dans ce mémoire, ont été comparées des expressions féminines se trouvant dans le chapitre *La femme indépendante* du *Deuxième sexe* de Simone de Beauvoir. Ces expressions ont été organisées selon la classification des stratégies de traduction de Lepihalme (2007). Ont aussi été comparés des faits stylistiques se trouvant dans les traductions, comme les préfixes et les suffixes liées aux femmes.

En général, quelquefois, une telle classification des stratégies de traduction est compliquée, car plusieurs stratégies peuvent être employées à la fois. Par exemple, dans la même phrase, il est possible d'utiliser différentes stratégies rien que pour une seule fonction grammaticale. La personne traduisant ne choisit pas nécessairement une seule stratégie, car la traduction est souvent automatisée (Gambier, 2010 : 417 ; Lepihalme, 2007 : 366).

Cependant, les différences grammaticales entre le finnois et le français jouent un grand rôle sur les stratégies de traduction. Effectivement, l'utilisation du changement syntaxique et de l'adaptation s'explique, dans plusieurs cas, avec les différences grammaticales. Souvent ainsi, il est nécessaire de changer l'ordre des mots du français ou d'employer une expression plus idiomatique, c'est-à-dire d'utiliser de l'adaptation ou du changement syntaxique, ce qui explique la fréquence de ces stratégies dans mon analyse. Malgré la fréquence de ces stratégies, la conservation a été la stratégie la plus employée. Il se peut que les traductrices aient voulu conserver le style de Simone de

Beauvoir le plus soigneusement possible et que les expressions utilisées aient bien été adaptées au finnois.

Finalement, il est difficile de savoir si Suni a employé des stratégies de traduction consciemment ou inconsciemment, car il manque sa préface en tant que personne traduisant. Contrairement à ce qui a été supposé, en de plus de Suni, Koskinen, Lukkari et Ruonakoski ont également utilisé des préfixes et des suffixes marquant le genre (*nais-* et *-tar*). Notamment, il y en a eu moins que dans la première traduction.

Mots clés : féminisme, retraduction, stratégies de traduction, traduction féministe